

REVISTA CATALANA

LA CIUTADANIA CATALANA

Y LO CÓDICH CASTELLÁ

III

LA CIUTADANÍA CASTELLANA

I. — Determinació de la Lley.

¿Quí ho ha de dir lo que jo só respecte de ciutadania? ¿Quí 'm fá espanyol y quí 'm fá catalá? Sempre m' ha fet espanyol la lley espanyola, es dir, la meva propia lley; fins avuy també m' havia fet catalá la lley catalana, es dir, la meva propia lley.

Ara 's cambian les coses. A mi m' ha de dir ò desdir com á catalá una lley estranya: lo Códich Castellá. Y ha tingut tan poch compte, que no 's limita á estalviar los conflictes de lleys entre passos de distinta legislació civil, y portar la armonisació d' elles, tant de bon fer á dintre d' un sol Estat, sinó que fá *tabula rasa* de tot lo existent, y ho axeca de nou sense recordarse dels drets de cadascú.

[Lo que son les coses! L' altra vegada que governá á la Espanya de la restauració lo partit fusionista lliberal—desde l' any 1881 á primers del 83—ja 'l senyor Alonso Martínez tenía la fal·lera del Códich. Tinch á ma vista los dos primers llibres, que també 's volgueren publicar y fer regir á corre-cuyta; però per sort va venir un d' aquests tarrabastalls de la política que devegades venen tant bé, y arribat al poder lo Ministeri conservador, ja no n' hi havia pór d' aquell

Còdich, perquè 'l senyor Silvela 'n volia fer un altre. Ara no hem sigut tant sortosos.

En aquell projecte no hi havia l' article 15. Es dir, l' article 15 hi era, però 's contentava ab senyalar quí eran espanyols, y no feya impositcions absurdes á les distintes regions d' Espanya. Encara respectava la tradició que ha arribat fins avuy de que fixe la ciutadania de cadascú la ley que l' hi es propia. La veritat es, que aquell Còdich era una mica més racional que 'l d' ara, al menos en aquestes coses.

En axò— ¿quí ho diria?—la ciencia del Dret internacional privat també hi té 'ls seus principis y les seves teoríes, que son perfectament aplicables al nostre cas, encara que 'l Còdich Castellá no ho sáiga ò no ho vulga saber.

Aquestes teoríes partexen d' una base ben neta, qu' es la de que tot lo que 's refereix al estat civil y á la capacitat de la persona se regula pe 'l seu dret personal; es á dir, per la ley que regeix á casa seva. Y com que una de les primeres condicions de la capacitat del home per l' exercici de determinats drets civils, es la de ser ciutadà ò no d' un poble, es clar que resulta tan net com lo mateix principi que la ley que ha de fixar la ciutadania es la ley personal, es la ley de la terra á que perteneix l' individu.

Es veritat que 'n los casos ordinaris que preveu lo Dret internacional privat hi há en axò alguna confusió y embull; però es solsament perquè en los que estudia aquesta ciencia 's troba ab conflicte de soberanies distintes, y cada una d' elles vol fer prevalèxer la seva declaració de dret. A pesar d' axò, los publicistes que suscriuhen aquesta tendencia, no 's cansan d' empènyer per aquest camí, y esperan que vindrá día, més tart ò més d' hora, en que les diverses legislacions s' haurán de conformar en avenirse, subjectantse á les decisions científiques.

Lo incomprendible es, que quant s' arriba á un punt en que desapareix l' únich inconvenient de que 's fasse cas de la ciencia, quant no hi há conflicte de soberanies, se renegui d' ella sense més ni més, per capritxo de fer impositcions que ha de retxassar tot home que pensi una mica.

Axò succeheix ab lo Còdich Castellá, que á pesar d' estar en tan bones condicions per donar un exemple de progrés á

tots los escrúpols que s'oposan á la admisió d'aquell principi, s'empenya en ferho al revés sense cap rahó que ho justifique, com no siga la de donar predomini á una legislació sobre altres legislacions iguals de dintre d'un mateix Estat, ab perill de que demá la declaració feta per dintre perjudiqui les relacions ab los de fóra.

*
* *

He de recordarme de que l'únich objecte d'aquest estudi es la ciutadania civil, per apartarme de tot allò que 'n pogués ser destorb. Axís es, que tinch de donar per suposades moltes coses referents al llás polítich y al llás de dret civil, que potser serían profitoses en les actuals circumstancies.

Però no es possible dexar en l'ayre res que siga una anella de la cadena que m'ha de portar al cap de vall. Per axò, abans que tot, es precis fixar ab claretat un punt que, encara que no porta confusió en sí mateix, pot enfosquirse per los elements que devegades l'embolican.

De resoldre'l desseguít, s'aclariran una pila les qüestions que han de venir, y m'estalviaré feyna y repeticions per endevant. Aquest punt es la fixació precisa de la idea de ciutadania civil, separantla d'aquelles idees que li son properes, però que marcadament se 'n distingexen.

La ciutadania pot pendre's de moltes maneres. Ja he parlat abans de la vehindat, y he dit que axís l'anomenan tot sovint al lligam d'una regió determinada á dintre d'un Estat, però que 'l llás de vehindat es una cosa molt més petita que 'l que dona entrada á un determinat Dret civil, y que, per lo tant, havíam de proscriure pe 'l nostre cas la idea y 'l nom de vehindat.

Axís com á part de sota la ciutadania civil hi té la vehindat, en un grau superior de la gerarquia dels organismes hi té 'l lligam polítich, també independent d'ella y ben sustantiu. Lo llás polítich fa 'ls núcleos que son base de l'Estat, lo llás civil lliga 'ls homes en les comunitats del Dret per excel·lencia. Aquest llás civil, com que dona capacitat de dret, s'ha de batejar ab lo nom de ciutadania, com he dit abans, encara que hi hage perill d'ajudar á la confusió de la idea dels dos

vincles; fins á tant que 's trobi un altre nom per distingir lo vincte civil del polítich. No agafo per cap d' ells lo de nacionalitat porque 'l crech impropí.

Hèus aquí 'ls tres vincles: polítich, civil y administratiu. Si 's vol trobar l' element essencial de cada un d' ells, l' havém de buscar en la distinció de dret que 'ls diferencia. Hi há la comunitat de dret en lo polítich—espanyols ò estrangers—la comunitat de dret civil—catalans ò castellans—y la comunitat de dret (avuy millor diria subjecció á les cargues), en lo administratiu—barcelonins, vigatans, gironins, etc.—Los tres llassos son distints y obehexen á diversa rahó de ser; en aquesta distinció de la seva essencia, está lo que 'ls dona existencia separada y substantiva. En ella hi há també la causa de que cada un tinga una llei diferent que 'ls regula y 'ls posa en condicions de servir per son objecte; y aixís se diferencian tots tres, no solsament en sa essencia mateixa, sinó en lo seu desarrollo y en lo seu fi.

Ara bé, si son diferents los tres lligams, es clar que haurían de tenir en la legislació una determinació diferent, que fés possible que cada un d' ells servís únicament per lo que ha de servir. Del contrari, si no s' aten á la rahó de ser de aquestes relacions de dret, y dexantse enganyar per una semblansa llunyana se portan á qualsevol dels vincles elements que corresponen á un altre d' ells, la confusió que originarán aquestes aberracions, farà impossible que ni l' un ni l' altre servexi al seu fi. Y axò ha succehit moltes vegades, y potser d' aquexes confusions encara 'n quedan recorts y conseqüencies enfadoses.

Aquesta qüestió no ho es pe 'l Dret internacional privat, quan tracta de regular les diferents legislacions entre uns y altres Estats, porque llavors se confón lo carácter polítich ab lo carácter civil—y algunes vegades produheix deficiències horroroses lo pararse aquí,—y la determinació de la ciutadania en aquest doble carácter se fá servir pera la fixació del dret de cadascú. D' axò ray ja se 'n cuydan bé prou les Constitucions dels Estats.

Però aquesta qüestió convé tenirla molt present quan se tracta d' aplicar les regles que resolen los conflictes de lleys á les diverses legislacions civils d' un mateix Estat, ja que

llavors lo lligam polítich no atribuïeix dret á una ò altra de aquelles diferents legislacions, sent com es lo llás polítich igual per tots. Lo carácter que estableix la subjecció á un determinat dret civil, ha de buscarse á una altra banda; s'ha de buscar en la determinació del vincle que crea la comunitat en la participació d' aquelles legislacions particulars, ò siga en la determinació de la ciutadania als efectes exclusius del dret civil, sense cap llevat de la unió política.

Axis es que se 'm fá necessari buscar la noció de cada un dels tres vincles que abans he anomenat—polítich, civil y administratiu—per arribar á la diferenciació de l' un y l' altre, y á la fixació de la ley que senyala la ciutadania civil.

La distinció real y efectiva del vincle polítich y la ciutadania civil, me sembla fácil de demostrar, com també de traure'n la conseqüència de que les regles de la ciutadania política no servexen per definir lo lligam civil.

Que 'l llás polítich no porta en sí la comunitat en lo dret civil es cosa que salta á la vista. N' hi há prou ab fixarse en que la rahó de ser del vincle polítich está en la unió d' un cert número d' individus per la formació del cos polítich, ò siga del Estat, mentres que 'l lligam civil ò ciutadania civil porta en sí una altra cosa ben diferent, porta la subjecció á determinades lleys de dintre d' aquell Estat, però d' un ordre diferent del polítich. Per lo tant, la fixació de la ciutadania política ha de obehir á les condicions que son necessaries á un home, porque se 'l consideri lligat á un ò altre cos polítich; mentres que la determinació de la ciutadania civil mira á les condicions d' un home que 'l fan més á propòsit per ser subjecte y actor d' un dret ò d' un altre dret privat, y que fá que les relacions de sa vida tota s' avingan més á unes lleys que á unes altres.

Lo lligam polítich que forma una societat fortament organizada uneix als membres d' ella ab lo poder que 'ls ha de regir, y relaciona á uns y á altres en quant son subjectes á aquell poder, y estableix la organització de totes les institucions mediant les quals los súbdits intervenen en lo poder y

lo poder se fá sentir y se fá obehir dels súbdits. La ciutadania civil relaciona un número determinat d'individuos á la ley, y determina la seva subjecció á una ley de la qual poden gosar, y estableix totes les prescripcions necessaries perque no hi entrin en aquella ley altres individus que 'ls que la entengan y perque la ley siga mirall del dret que es congènit dels individus als quals s' aplica. De manera que la ciutadania civil es una verdadera comunitat de dret, es un caràcter qual essencia es lo dret; mentres que la ciutadania política es un lligam de cohesió, venint encarnada en lo dret únicament per que es unió d' homes, y per lo tant engendra relacions jurídiques.

Verdaderament ho ha de ser distinta la ley que reguli una y altre ciutadania, quan tan diferent es la rahó de ser entre elles. Aquesta distinció real y efectiva la podem nosaltres veure clara ab un exemple que tenim ben aprop. A Espanya hi há 'l vincle polítich que 'ns uneix á tots y 'ns fá espanyols. Ho som los de tot lo regne, aquesta ciutadania espanyola no 'ns la pot disputar ningú. Però espanyols com som y ab aquesta ciutadania política igual per tots; tenim al mateix temps altres caràcters que 'ns distingexen, y entre ells les comunitats distintes de dret privat. Es clar que 'l caràcter d' espanyols no pot determinar la ley civil que havèm d' obehir, per lo mateix que á dintre d' Espanya hi há moltes legislacions; la castellana, la catalana, la aragonesa, la navarra, etc.; y 'l feros á tots iguals es quant á elles seria un element de confusió y destorb per tota regularitat de les relacions de la nostra vida. Donchs ha d' haverhi un altre caràcter que 'ns assenyali com pertenyents á cada un d' aquests drets diversos, y aquest altre caràcter es la ciutadania civil que 'ns lliga en núcleos més reduhits de subjectes d' un dret ò d' un altre dret. Aixís es com resulta clar que es real y efectiva la diferencia entre 'l llás polítich y 'l llás civil.

Aquestes idees tan clares y netes son lo primer gèrmen del qual deriva la demostració de que la existencia d' un cos polítich ò Estat no egixeix unitat de legislació civil; ja que son coses distintes la una y la altra que tenen distinta missió en lo món. Però no es aquí lo lloch de desarrollar aquesta demostració.

Cal dir, no obstant, que moltes vegades se confonen los límits de la comunitat política y la comunitat de Dret civil; porque hi há Estats que tenen una sola legislació civil á dintre de casa seva, lo qual los fá possible que la declaració de Dret polítich porti conseqüències en quant al Dret civil, fent una de abdues ciutadaníes; no porque elles sigan iguals en la seva essencia, sinó porque resultan serho en la extensió que tenen. Y com s' escau molt sovint que s' avé la extensió de les dues ciutadaníes, ha ajudat molt y molt á la confusió de les idees en aquestos punts.

Però á Espanya no s' han recordat de que aquí no som com aquexos altres Estats que tenen una sola legislació civil; y quan lo nou Còdich regula aquesta materia en la forma en que ho fá, pórtia una deficiencia gravíssima, que ha de donar lloch á absurdos jurídichs de primera forsa. En los articles 17 y següents fixa la qualitat d' espanyols y la d' extranjers, copiant casi lo que diu la Constitució de l' Estat. La Constitució de l' Estat es una llei eminenment política, y per lo tant quan estableix qui son espanyols y qui son extranjers, no fá més que senyalar la ciutadania política, aquell lligam de cohesió de que he parlat abans que uneix als homes sota d' un mateix govern. Però aquestes matexes disposicions si volen dir alguna cosa dintre del Còdich, no 's poden referir més que á les relacions dels extranjers ab la legislació civil d' Espanya. Ho diu lo mateix Còdich al darse 'l nom de *civil*, es á dir que sols s' ocupa de les relacions de dret civil, y ho diu també la inutilitat de les disposicions d' aquell article 17 y següents—títol primer, llibre primer del Còdich—si vol fixar sols la ciutadania política, porque aquesta ja 'ns la declara la Constitució que es la llei política.

Ara bé, si á Espanya tot tenint unió en lo llas polítich, tenim diferenciacions en lo civil, es clar que l' extranjer á Espanya se pot trobar ab relacions ab qualsevol de les legislacions civils del regne. Per consegüent, al traduir aquestes relacions existents per sí matexas al llenguatge legal, era indispensable que 's reguessen en quant poden tocar á les distintes legislacions de la península. No hi há pas cap dupte que si un francès ve á Catalunya, en les seves relacions de dret civil no hi portará la matexa marca que si se 'n va á Caste-

lla. Ara resulta que 's fuejeja altra vegada les legislacions civils no castellanés, ab aquestes deficiències, no haventhi forma legal de que estigan en relacions ab los estranjerers.

Donant potser lloch á l'absurdo—y n' hi donará de segur, fent riure á tot aquell que tinga un dit de seny—de que no guanyará la capacitat civil catalana, sinó la castellana, aquell estranjer que 's fá espanyol per viure á Catalunya; aquell que 's converteix en espanyol, precisament perque 's torna catalá, y 'l caràcter de catalá no li será regonegut! Y fins —anem pujant la escala dels absurdos—un catalá fet francès, al recobrar la *antiga* ciutadania potser no adquirirá la catalana per los drets civils, sinó la castellana!

Aquestes y encara d' altres son les conseqüències monstruoses de la aplicació civil del llás polítich, y la demostració més satisfactoria de la distinció que hi há entre la ciutadania civil y la ciutadania política. Per axó ho es tan d' importantíssim fixar lo verdader caràcter y naturalesa de ciutadania civil, per sapiguer hont s' han de trobar les prescripcions legals que la determinan.

Lo vincle administratiu ò siga la vehindat—y aquí sí que la paraula té 'l seu verdader sentit—tampoch se pot confondre ab la ciutadania civil. La diferenciació de les dues es tan real y efectiva com la altra, y 's presenta més manifesta per la petitesa del lligam administratiu y la noblesa de la comunitat en lo dret civil. Apesar d' axò s' ha confós moltes vegades, y prou sovint se van á buscar los elements de la vehindat per la determinació del caràcter civil.

Lo Dret administratiu es fill natural é immediat del Dret polítich. Donchs si 'l lligam polítich es distint en la seva essencia del civil, també han de tenir una essencia distinta los llassos civil y l' administratiu. Axís es com en lo treball fet fins ara hi há molta feyna avansada per fixar aquesta distinció entre la ciutadania civil y la vehindat administrativa.

Múltiples y variats son los objectes del Dret administratiu que s' exten á molts dels ordres de vida, y cansat é inútil sería anarlos especificant d' un á un. Però tots y qualsevol de ells s' enllassan ab la subjecció á una autoritat determinada,

y son part de les nombreuses formes ab que s' fá efectiu lo lligam capital del Dret polítich. Sempre y en tots los ordres tracta directament del serveys públichs. Ja siga la seguritat pública que porta als dits les armes, preserva la independència del Estat y 'l seu ordre interior; siga la riquesa pública, que hauria de cuydar sobre tot del foment de les fonts de producció, y 's deté moltes vegades en l' altre seu objecte de la tributació y la hisenda nacional; siga la salut pública ab la inspecció del Estat y 'ls organismes inferiors en tot lo que 's refereix á ella; siga la beneficencia, que hauria de mirar lo modo de lograr una bona distribució dels productes que arribés á tothom, perque la societat navegués en un benestar general; siga, per fi, la organisació de la jerarquia d' institucions en que 'l Poder soberá delega les facultats necessaries per portar á les últimes extremitats les influencies del poder, y en la qual trobem tot lo que competeix als règimens municipals en que 's vincula la vehindat administrativa, que després serveix per tants altres fins de la matexa administració —adscripció per les quintes, tributació, beneficencia, sistema electoral y demés organisació pe 'l sosteniment de la complicada máquina política y administrativa, etc.,— sempre, sempre trobarèm la dependencia forta d' aquest vincle al vincle polítich, y la seva extranjeria complerta ab lo vincle civil, que l' impossibilita per servirli de cosa alguna.

Havem de tornar á lo primer; lo llas administratiu ve á ésser una modalitat concreta del polítich, que 'l fa com ell llas de cohesió, que s' informa en lo dret perque tractant de relacions humanes es clar que 's troba ab relacions jurídiques; però per lo mateix que la seva essencia es aquesta, portada en un cercle més reduhit com es lo del municipi, ò del districte electoral, ò de la zona militar, ò de la provincia administrativa, aportant sempre com á base la residencia municipal; no pot en cap manera confondre's ab la ciutadania civil, que dona 'l caràcter d' objecte y subjecte d' una lligació civil, que lliga á un núcleo d' homes en una comunitat de dret.

Després d' aquestes observacions, que son prou fortes pe 'l meu objecte, vull anar com abans á una demostració d' experiència. Aixís com he hagut de resoldre que la ciutadania

política no determina la comunitat de Dret civil, ja que se escau haverhi moltes legislacions dintre d' un sol cos polítich; així també havem de venir á parar en que no pot servir per la determinació d' aquella comunitat de dret que dona la ciutadania civil la vehindat administrativa, perquè dintre de una mateixa legislació civil hi há centenars de vehindats administratius. ¿Só jo subjecte del dret de Catalunya perquè só vigatà? No, perquè 'ls tarragonins y 'ls lleydans y 'ls figuerenchs ho son també sense serho. Donchs, per força tot tenint una cosa que 'ns fá diferents per ser los uns d' un poble y los altres d' un altre, havem de tenirne un altre que obeheix á distinta rahó d' ésser y que 'ns fá subjectes á tots del Dret de Catalunya. Això es lo ser catalans. Ser catalá, donchs, es una altra cosa que ser vehí d' un determinat poble, y la essència de la ciutadania catalana está en un altre lloch.

També aquí ha portat major confusió á la materia la idea nascuda d' un temps en que eran diverses les necessitats socials y en que no s' aprimava tant la metodisació en tots los ordres de la vida. Hi ha hagut ciutats—encara 'n tenim á Catalunya y n' hi havia á tota Espanya 'l dia abans de regir lo nou Còdich,—que tenian concedits pe 'ls seus vehins preeminències en l' ordre civil. En elles, la vehindat lligava en una comunitat de Dret civil distinta de la d' una altra ciutat. Però ademés de no soler tenir això un caràcter tan general que succehís per tot y que arribés en sa extensió á formar en cada poble un total cos jurídich, perquè 's pugui sortir de la categoria d' excepció, s' ha d' atendre als motius de les concessions, fetes per agrupar en núcleos homogenis los individus espargits; y sobre tot, s' ha de tenir en compte que aquestes preeminències may han estat altra cosa que tentacions per conseguir ab facilitat un fi polítich necessari á la existencia de la societat.

Però, encara que venerables aquestes excepcions per la tradició que enclouhen, no demostran que la vehindat administrativa pugua confóndres ab la ciutadania civil,—puix fins en elles la comunitat de dret general descansa en un lligam més ample que 'l de la vehindat que 'ls dona solzament algunes excepcions,—quan en la seva essència la una y la altra son distintes. Ademés de que encara ab aquestes petites di-

ferenciacions sempre trobarèm que aquella vehindat solzament porta accidentalment alguns efectes civil, y que la total comunitat de dret està en un altre lligam divers, que es lo de ciutadania civil. Axís, Barcelona porta per sos vehins lo noble privilegi de Pere II; però si 'ls barcelonins, per serho, adquirexen los drets que en ell se 'ls concedeix, sols en la ciutadania catalana troban lo caràcter que 'ls dona la participació en lo total ordre de Dret civil. Lo que verdadera-ment, donchs, los fá subjectes d' un cert Dret civil, es lo caràcter de ciutadans catalans.

Les lleys prou vegades se descuydan de la fixació separada dels tres lligams: ciutadania política—nacionalitat l' hi diuhen molts,—ciutadania civil y vehindat ò llás administratiu; y la confusió porta desordres lamentables, com los que ja he indicat del Còdich castellá.

Les lleys antigues pecavan encara ab més freqüència en aquest punt. Casi sempre s' hi dexe veure en elles una dependencia manifesta de la ciutadania civil á la ciutadania política. Axó es fill de moltes causes, que seria llarch explicar. L' estat de formació dels reyalmes que perillavan sempre en ses contínues guerres, feya menester que s' estrenyés lo llás d' unió entre 'l soberá y 'l súbdit—que 's la forma en que llavors se traduhía la ciutadania política ò *naturalesa*;—la negació de dret al extranjer que allunyava les qüestions á que dona lloch lo caràcter de tal ò de ciudadá per lo que 's refereix á la participació en lo Dret civil; fins molt més tart, la extensió desmesurada que 's donava á l' estatut real, tot son causes que ajudan á veure clar per què la determinació de ciutadania de les lleys antigues se traduhía en ciutadania política, y per axò avuy, ni á forsa de molt bona voluntat se pot aplicar casi may á la subjecció del Dret civil que 's tan diferent.

Avuy més aviat pequem, á dintre d' Espanya, hont salta á la vista la diferencia entre 'l llás polítich y la comunitat en lo Dret civil, per confondre aquesta última ab la vehindat administrativa. Mes si 'l dret ha d' ésser la traducció á la vida real de les veritats que per sí matexes existexen, es indupta-

ble que la distinció de les tres esferes tant separades s'ha de tenir sempre en compte, per no donar lloch á les grans errades que sovintejan més de lo que deurían.

Per axò, abans d' entrar de plè á buscar los preceptes legals que determinan la ciutadania catalana, era precis desbrossar aquesta materia per deslliurarnos d' ensopegades.

Consti per tot lo que ha de venir, que solzament podem contar ab lo que es verdadera ciutadania civil, y que quant salti al pas un precepte de ley que 's referexi al llas polítich ò á la vehindat administrativa, podem desenténdrens d' ell sense por de que 'ns puga fer falta. Es la ciutadania civil la que busco, y ella no pot vincularse més que en la comunitat de vida en les relacions de Dret privat.

Fetes aquestes distincions, lo camí es molt més curt y no hauré de repetir á cada colp de ploma les idees que he esglobat aquí una vegada per totes.

2. — *La Lley Castellana*

Ha vingut á entrar desde principis de l' altre sigle á la legislació de Catalunya. com á un dels seus factors, la lley castellana. Per axò es forsa comensar l' exámen de tot punt de dret catalá ab l' estudi dels elements que l' hi haja portat la introducció d' aquesta lley de fòra de casa.

Y lo pitjor del cas, es que encara que propiament les lleys castellanques que s' han introduhit en lo dret catalá no més son les dictades després de la fetxa de dol de 1816, per les declaracions que elles fan y per les referencies que s' hi troban á lleys anteriors que definexen determinades relacions de dret, nos portan de vegades á la necessitat d' admetre influencies que no 's casan ni poden venirhi bé ab la nostra propia lley.

La perturbació que aquest fet ha portat á les lleys de la nostra terra es incalculable, porque además de l' estancaement de la funció legislativa que, al cap y á la fi, conduheix á la momificació del dret y de la obstrucció de la interpretació indígena dels tribunals y autors catalans inspirats en l' esperit de la terra, més convenient que en tota altra en una legislació com la nostra tant amotllable á totes les circumstancies per la intervenció d'itxosa que hi té la costum; ha vin-

gut á desfigurar un cos jurídic fins á llavors homogeni, ab la intrusió á dintre d' ell d' elements que son de destrucció, desde 'l moment que no s' informan en los matexos principis cardinals.

Encara la materia de la ciutadania civil no ha sigut de les més castigades. Se deu, més que á altra cosa, á haverse limitat per un general, les lleys castellanés á la determinació de la ciutadania política ò de vehindat administrativa que no pot tenir conseqüències en lo dret civil. Però com la confusió de l' un ordre y l' altre ha sigut comuna, no ha dexat de haverhi una tendencia massa extesa á judicar de les materies de ciutadania civil catalana per qualsevol d' aquells altres dos vincles, y per lo tant, ha dexat entrar en aquest punt influències d' una altra llegislació que té que veure ab axò molt poca cosa. Crech que pot ésser convenient desterrar aquestes influències en quant son perturbadores é indegudes, y estudiar la verdadera determinació en la ley de la ciutadania catalana.

Però, per axò, no es possible estalviar-se l' estudi de la ley castellana. Son massa delicades aquestes materies pera que 's puga dexar al tinter cosa alguna que semble influhir en elles.

Fins als últims del sigle xv no vingué la unió de Castella ab los reyalmes de la Corona d' Aragó, fins allavors se governaren ab absoluta independència l' Estat castellà y l' aragonesa, y dintre d' aquests les diverses agrupacions regionals que tenían distinta organisació se governaren també ab completa autonomia.

Lo treball legislatiu, com qualsevol altre de les funcions de la organisació de tota Societat, se feya separatament; y en sa conseqüència separats y sense relacions de cap classe eran los Cossos llegisladors de Catalunya y Castella.

Me puch ben estalviar l' estudi de la llegislació castellana d' aquesta primera època. Mentres ells y nosaltres forem dos Estats separats en tots los ordres de la vida; mentres nosaltres tinguerem reys celosos de les lleys catalanes com Jaume I, que no volían que 's barrejessen ni ab les del dret canònic ni ab les del dret romà, á pesar de estar cridats los tres elements á juntarse y á armonisarse y á donarse una abraçada perdurable; mentres tinguerem les Corts soberanes

que, segons la necessitat del poble, afegia ò treya ò reformava en català la propia ley catalana, no es possible que mentres se sostenia una separació tan absoluta, pugan estudiarse influencies de la ley castellana sobre Catalunya. Es una divisió massa fonda la de les dos èpoques que separa l' acabament del sigle xv, perque no 's consideri la més important de la historia catalana. Tot lo que cau de part d' allá del casament dels reys catòlics es historia catalana; de llavors ensà la conservació de l' esperit català y dels elements que 'l sostenen y de les mostres que 'n surten, no 's logra sinó ab ensopegades llastimosos y caygudes desgraciades en que sempre s' hi pert una cosa ò altra.

M' ho podria ben estalviar. Però hi há 'l Còdich immortal de les Set Partides en la llegendació castellana d' aquesta època, y com es lo cos de lleys més fonamental de Castella, me plau dirne alguna cosa per saber quins eran los principis cardinals que semblavan cridats á importarse á Catalunya, quan se tractés d' imposicions de lleys á sobre d' altres lleys. Y com les seves definicions son hermoses per demés y 's troban tant casades ab la realitat de les coses, fá de bon recordar-seles als que, ara com ara fan les lleys, com una correcció á ses demassies d' avuy que 'ls es donada preventivament desde fá molts sigles per lo més gran dels seus llegendadors.

A les Partides s' hi troba, com á totes les lleys antigues y á moltes de les modernes, portada al *summum*, la barreja dels tres conceptes de ciutadania política — nacionalitat, — ciutadania civil y vehindat administrativa. Sobre tot la ciutadania política predomina á tot, per lo llevat que aquell Còdich porta de les poques relacions feudals que 'ls pobles dels voltants havían donat á Castella.

Però en ell s' hi troba lo principi fonamental que abans he senyalat de que la fixació de la ciutadania no está en mans del llegendador, sinó en mans de Deu que ha fet cada cosa conforme á lo que ha de ser. Y aquest primer principi es hò per tots temps y llocs.

Lo títol 24 de la Partida 4.ª diu coses que les havían de haver llegides los autors del Còdich castellà, recordantse de les glories de sa pàtria. «Uno de los grandes debdos que los omes pueden aver unos con otros, es naturaleza. Ca bien

como la naturaleza los ayunta por linajes, assí la naturaleza los faze ser como unos, por luengo uso de leal amor.» ¡Ho es de veritat axò! Axis com la naturalesa m' ha fet fill dels meus pares y m' ha lligat á la estimació dels meus germans, axis m' ha fet fill de Catalunya, y fá que 'm sembli á tots los catalans per la llarga historia del nostre lleal amor.—¡Ja axò 's pert; ja los fills dels que axis pensavan, volen cambiar en odi lo nostre lleal amor!

«E el departamento que ha entre natura è naturaleza,—diu la ley primera del mateix lloch,—es este. Ca natura es una virtud que faze ser todas las cosas en aquel estado que Dios las ordenó. Naturaleza es cosa que semeja á la natura, é que ayuda á ser, é mantener todo lo que descende della.» Ab la paraula «natura,» les Partides volen dir lo que 'n dihem avuy naturalesa, ab la de naturalesa significa lo que n' he dit ciutadania. Donchs, traduhint aquelles paraules á lo nostre llenguatje d' avuy, venen á dir: La diferencia que hi há entre la naturalesa y la ciutadania es aquesta: que la naturalesa es una qualitat de les coses d' ésser tal com Deu les ha ordenades, y la ciutadania se sembla á la naturalesa y la ajuda á ser com es y á mantenir tot lo que 's deriva d' ella. Es dir; la ciutadania deriva directament de la naturalesa, y aquella en tant es bona en quant se conforma ab aquesta y l' ajuda á ser y la manté en l' ordre especial de la ciutadania matexa, y la dexe conforme á lo que Deu en aquest punt ordená. Hèus aquí lo que he dit abans. ¡Si á Espanya teníam la sort d' haver anat en totes les coses uns quants sigles endevant dels demés pobles; y si may nos volem tornar á posar á cap de totes les nacions, no hem de fer més que recordarnos dels nostres avis y apendre en lo que ells diuen! Però la desgracia nos empeny á escarnir lo dels altres y á posarnos á cúa, tot escarnintlos. Lo Còdich castellá hauría avansat á tots los Còdichs d' avuy si s' hagués inspirat en aquestes altes idees de les Partides; però l' esperit d' imitació y l' odi á les regions l' ha tirat á fons y ha engendrat una ley monstruosa que al sigle que ve malehirá tothom com una reculada espantosa, seguintnos á nosaltres que havem comensat ja la feyna desseguida.

Anem seguint, que encara hi há més que apendre á les

Partides: «Diez maneras pusieron los Sábios antiguos de naturaleza. La primera, *è la mejor*, es la que han los omes á su Señor natural; porque tambien ellos, como aquellos de cuyo linaje descenden, nascieron, è fueron raygados, è son, en la tierra onde es el Señor;»—lley 2.ª, tít. 24, Part. IV.—La mellor ciudadanía, la més conforme á naturalesa, es la que vos donan les següents circunstancies: 1.ª, haver nascut en lo territori; 2.ª, serhi arrelats; 3.ª, ser fills de pares nascuts en lo territori, y 4.ª, que sos pares fossin arrelats en ell. ¡Admirèuse castellans! La mellor ciudadanía exigeix l' element personal y real del individuó á qui s' atribueix, y l' element personal y real de sos pares. No es cert allò del Còdich de que 'l que ha nascut á Castella siga castellá, ni allò de que 'l fill de pare ò mare castellá ho siga, encara que haja nascut á Catalunya. Les Partides dibuxavan l' element personal y l' real; les tendencies més racionals de la ciencia també ho proclaman. Era errada que 'ls tocava fer als que avuy fan lleys, la de renegar de la ciencia y de la historia, de la filosofia y de la tradició, al fer lo Còdich castellá, aqueix *monument de la llegendació pàtria*, com l' hi han dit, no sé si en sèrio ò per riure!

«Desnaturar,—dexèumhi afegir axò,—segund lenguaje de España, tanto quiere dezir, como salir ome de la naturaleza que ha con su Señor, ò con la tierra en que bive. E porque esto es como debda de natura, non se puede desatar si non por alguna derecha razon;»—de la lley 5.ª dels matexos títol y llibre.—No; d' avuy endevant axò ja no es veritat. Lo llás de la ciudadanía 's pot deslligar de qualsevol manera. Ho diu una lley; y encara que siga sortirse de l' ordre natural y de la naturalesa matexa y 's contradigan les coses que Deu ha ordenades, n' hi há prou que un Còdich tinga un article com lo 15 del castellá, perque 's trenquin totes les «debdas de natura» y 's deslliguen tots los vincles encara que no n' hi haja dreta rahó!

Totes les lleys de Partides que de lluny ò d' aprop tenen que dir ab aquest ram de la ciudadanía, s' assemblan á les que he copiat. Ja n' hi há prou ab elles, y fins me penso que n' he fet massa.

¡Tant de bo que 'ns haguéssen portat les Partides! ò tant de bò que al menos,—ja que s' havía de fer Còdich y 'l nou

Còdich nos havia de retallar,—haguessen respectat á la primera d'aquelles cèlebres bases que feren per portar engany als homes de bona fè, en que 's deya que «lo Còdich pendria per base 'l sentit y pensament capital de les institucions civils del dret històrich patri, sense altre alcans y propòsit que regularisar, aclarar y armonisar los preceptes de les nostres lleys.» Tant de bó. Llavors Alfons X, allá á mitx sigle XIII, hauria provehit al bé dels catalans del sigle XIX, evitant que's trenqués lo lligam de la nostra naturalesa y les «debdas de natura,» sense dreta ley y rahó!

Per axò son profitoses les ensenyançes d'aquelles lleys, encara que no hajan tingut may vigor en Catalunya. Y com que en la total llegislació catalana d'avuy hi intervenen com á elements factors la ley castellana, la ley canònica y la ley romana además de les constitucions y usos de la terra, es precis no dexar en l'ayre cap dels dits elements per trobar quin es el concepte jurídic de cada una de les distintes institucions de dret.

Les lleys de Partides, per altra part, ni després de la intrusió de l'element castellá á casa nostra ha pogut intervenir en res ni per res en lo concepte de la ciutadania catalana. Perque fins en totes les referencies á lleys anteriors que 's pugan fer en les disposicions legals que se 'ns han imposat, sempre n'han de quedar fóra les Partides, en quant á ciutadania, perque no portan en lloch la determinació del carácter que intervé en la fixació de la capacitat de dret civil.

Les Partides volen definir, més que altra cosa alguna, la «naturaleza que ome ha con su Señor natural», es á dir, la relació de súbdit á Senyor, lo lligam que constituheix lo núcleo social en la forma en que s'entenía en aquell temps, ò siga sempre lo vincle polítich. Si després aquesta ciutadania política ha pogut influir en les qüestions de capacitat civil, ha sigut únicament perque s'han confós los termes de la Societat política, ab los termes que senyalavan l'imperi de la ley civil. Es á dir; los castellans han pogut guiarse per les definicions de les Partides en quant á sa ciutadania civil, perque era idèntich lo núcleo castellá en quant á Societat política y lo núcleo de subjectes de les lleys civils castellanes. Per axò s'han trobat que 'ls servía la definició de la ciutadania polí-

tica de les Partides, per la fixació de la ciutadania civil ó subjecció al dret privat castellá.

Però quan los engrandiments del reyalme portaren altres Societats diferentment constituïdes á dintre del Estat espanyol, aquella identitat de lo polítich y de lo civil va desaparèixer. Ja hi hagueren distintes legislacions civils á dintre de una sola Societat política. Desde llavors, pogueren sostenirse per los castellans com á fixació de ciutadania civil les definicions de les Partides, porque les seves lleys no 's varen axamplar ni estrènyer, y continuavan sent castellans en lo civil y subjectes á totes les lleys de Castella 'ls que havían naturalesa ab lo Senyor ó la terra aquella.

Mes los altres elements de nou entrats conservavan sa ciutadania civil segons la determinació de les lleys de la seva terra, y no podían témer una intrusió de les lleys de Partides, porque quan se 'ls fessin obligatories—si se 'ls n' arribavan á fer—no podrían traspassar los límits de la seva propia essencia. No podrían obligarlos sinó en quant á la determinació de la ciutadania política.

Hèus aquí com, encara que 's puga trobar més endavant alguna declaració de dret que porti enclosa en sí alguna determinació de les Partides, ó de qualsevol llei antiga que 's trobi en lo mateix cas, no pot predominar en quant á la determinació civil á les nostres lleys, porque no més té en la seva essencia significació y forsa per la ciutadania política, tant distinta de la comunitat en lo dret civil de que ara tracto.

Axís se tanca la porta á la legislació castellana d' abans dels casament del Reys Catòlics. Després ja fou lo camí més pesat y tingué alguna cosa de Calvari.

R. DE ABADAL

(Continuará)

MONOGRAFÍA DE L' ANTIGA BÉTULO

CAPÍTOL III

BÉTULO ROMANA (*)

Ocupació romana del Pirineu al Ebro per Scipió.—Bétulo obté 'l privilegi de ciutat.—Descripció de Bétulo romana.—Monuments que d' ella han aparegut:—Anteriors a la Era cristiana (sepultures, carretera.)—De la Era cristiana: lápides del I, II y III segles.—Mosàichs, paviments, sepultures, ceràmica y objectes varis, del segle IV. Cristianisme a Bétulo.—Mori en ella Sant Anastasi?—S' hi establiren en ella los primers monjos ab Sant Sergi?

Pot dirse que 's veyá encara la polsaguera que havía alçat á son pas lo gran exèrcit d' Aníbal, quan ja pe 'l Cap de Creus apuntavan les proes de les pesades naus romanes, que venían á disputar á Cartago 'l domini de nostra pàtria. Una nova era anava á començarse, un' altra civilisació, no del tot emperò desconeguda, venía á capgirar costums y lleys, y al fi, 'l modo de ser de exa nació, que en lo transcurs de sa vida no havía pogut trobar ni pau ni benestar de gran durada, ab tot y que llur posició, apartada del bruyt dels imperis batalladors d' Orient, semblava havía de sérli'n penyora.

Quan Roma vejé caure á sos peus fet á troços lo tractat d' Asdrúbal, que desde les ruines de la vençuda Sagunto li llençava l' ardit y jove Aníbal, comprengué desseguit que 'l fill d' Amílkar portaría á terme, com clar ho diu Tito Liví,

(*) A indicació del Sr. Pellicer rectifiquem ab gust lo concepte equivocat que vertirem en la ratlla 12.ª de la plana 167 del nombre d' Abril, al dir: «com exposa En Pellicer apoyat en lo P. Fita» éssent axís que l' Autor d' Iluro refuta en lo punt á que 'ns referíam, al sabi arqueòlech. Llegexis, per tant, en lloch d' *apoyat en lo* «refutant al P. Fita.»

lo pensament que bullia dintre 'l cap de son pare: les ares de Melkarth, hont aquest havia fet jurar á Aníbal odi etern y de mort á la superba Roma, rebían ja ab lo botí de Sagunto, les primícies de les messes que groguejavan á Trasimeno y á Cannes.

Roma, donchs, axís que vejé esclatar lo primer llampech de la temuda tempesta, enviá llegats á Espanya á cercar aliances de part ensá del Ebro, essent los Bargussis los primers que s' allistaren y 'ls que ab més fidelitat complírenli la paraula; del Ebro enllá sols trobaren lo menyspreu que 's merexían los que en lo perill havían abandonat á sos bons aliats, los de Sagunto. La matexa embaxada portaren á les Galies, mes ben prompte saberen pe 'ls Grechs de Marsella, que Aníbal guanyantlos per má s' havia atret á son partit als pobles que devia trobar del Pirineu als Alps. Axò demostra que Aníbal durant sa hivernada á Cartagena, degué cercar també en exa part del Ebro, com en les Galies, amistats y aliances pera quan emprengués la jornada cap á Italia; no essent potser descabellat suposar que en les costes de Tarraco y de Barcino trobá ciutats que de bon grat li donaren pas y braços, puix veyem que 'ls Romans al entrar á Catalunya en exes matexes costes trobaren resistència.

En efecte: al descriure l' historiador Polybi la vinguda de Corneli Scipió pera oposarse ab sa esquadra de sexanta naus y ab gent de terra, al gran exèrcit d' Aníbal, que creya encara ensá del Pirineu, y trobá ab gran sorpresa á l' altre part del Ródano, diu que arribá á Ampuries y desembarcant sa gent: «quants pobles *lo resistiren* per tota la riba del mar »fins al riu Ebro, prengué á viva força, rebent ab singular »humanitat emperò, als pobles que s' entregavan (1).» Fet axò 's ficá terra endíns y prosseguí la conquesta. No precisa Polybi ni per tant podem precisar nosaltres, quins foren los pobles que s' axecaren ni 'ls qu' allargaren má amistosa á Scipió y axís tota suposició que féssim sobre aytal punt fora del tot gratuïta; sols Blanes, si 's probés que la lápida á Tèlono es autèntica, podria presentar testimoni de sa actitud en vers Roma.

(1). *Polybi*, Llib. III. cap. 76.

La resistencia de la costa catalana fou molt curta, puix dessangrades ja ses poblacions per les lleves d' Aníbal, ajupiren aviat son cap al jou que per má de Scipió venia Roma á posálsli. La mort d' aquest general y de son germá Publi, y sobre tot la despòtica política dels pretors que á Espanya la metròpoli enviava, pogueren dar peu á dintre Catalunya á lluytes tan enceses, que fos necessari un Cató pera apagar-les, mes en la costa del Pirineu á l' Ebro no 's torná á llençar ja ni una gota de sanch contra de Roma, sinó que entrá ben desseguida á dintre son domini y participá ben prompte de sa civilisació, costums y llengua, si ja, com volen alguns, no era la mateixa la de la plebe romana y la dels pobles de la *vera* Iberia.

No seria estrany que á la fidelitat, potser més forçada que expontánea, que al imperi Romá guardá la Layetania, se deguessen los privilegis de ciutats romanes, que gosaren poblacions com Bètulo, Iluro y Blanda, que apel·lá Melo *oppida parva*, ciutats petites. Privilegi era aquest que feya de les ciutats agraciades petits trassumptos de Roma, lo qual nos vé com l' anell al dit pera podernos formar idea de la Bètulo de aquells díes, ja que, com acabem d' apuntar, també nostra vila rebé d' Octavi August, segons sembla, lo cobdiciat privilegi, que 'ns testifica Plini y 'ns acreditan les lápides locals que avuy servem encara.

S' alçava, donchs, aleshores Bètulo, com ara no fa molts anys, demunt la coma que cenyexen les rieres d' en Folch y Matamoros, voltada per una robusta muralla, destruhida un cop per Cató y més tart reedificada, que lligava estretament l' apinyat aplech d' humils y pobres cases, entre les que descollavan, no obstant, alguns edificis sumptuosos, dominantho tot lo temple dels deus que s' axecava en lo lloch hont avuy lo temple parroquial de Sta. María. Los tortuosos y estrets carrers baxavan cap á les costes del Fideuher y del Meco, no menys que cap á les hortes y jardins de la torre senyorial de Pinós, com ab ben poch treball encara pot comprobarse. Tal com avuy se veuhen en les parets exteriors de la esmentada esglesia de Sta. María les severes y elegants lápides laudatòries de Céssars y Triunvirs, á qui Bètulo tenia que agrahir algun servey ò gracia, de la mateixa manera s' ostentavan en

les parets de la acrópolis, per testimoni y penyora de la granditut de la ciutat y sa Curia. Per los matexos carrers, que 'n dihem comunment *dalt de la vila*, corrian atrafegats los esclaus y 'ls plebeyos, mentres pe 'l *foro* 's passejavan los lliberts y 'ls nobles, decurions y qüestors, edils y duunvirs, que desvagats disputavan sobre les noves de Roma, ò dels espectacles que de tant en tant los oferían la vehina Favencia (Barcelona) y la apartada Tarraco. En dies senyalats, la multitut se reunia prop del temple hont los sacerdots, sobre tot los dits *sévirs augustals*, oferían sacrificis á honor dels deus y 'ls imperants y á la salut del poble.

Fora les portes de la ciutat, pot dirse que Bètulo presentava 'l mateix aspecte que avuy: torres y masies ab nom de *vil·les*, s' alçavan quasi en los matexos llochs hont avuy les més antigues s' axecan, competint ab aquestes en sumptuositat y grandaria, com ho demostran, guardantnos de mentir los restos d' elles, que guarnexen les voreres del camí de la Mina, que á poca diferencia segueix lo traçat de la empedrada via romana que unia les ciutats de Layetania ab lo seu cap Barcelona. Encara prop d' eix camí van aparexent sepultures, petits cementirs, les quals recordan les més sumptuoses que més prop de Bètulo sens dubte s' axecarian, puix ab tant fúnebres ornaments embellían los romans les sortides de llurs ciutats, sens que per axò 'l quotidià aspecte del nores de la terra 'ls fes alçar los ulls al cel, que indiferents contemplavan.

Tal era Bètulo (1) al temps de sa major prosperitat y fins al temps de sa ruina, com ho fa creure la ausencia de tot rastre de civilisació posterior entre lo molt que ha aparegut d' aquella. Molt ha aparegut, mes no 's crega que també es molt lo que guardem, no; aquí, com per tot, per més que sia trist dirho, la ignorancia s' ha encarregat d' anar destruhint una per una, á mida que anavan sortint á flor de terra, exes fulles de pedra de la historia d' aquella civilisació que avuy encar palpita sota les formes modernes del art y de les lletres

(1) No es de fantasía la descripció que acabem de fer, sino 'l resultat de nostres investigacions sobre 'l terreny. Moltes cases encara se troban edificades sobre fonaments romans.

espanyoles. Ab tot, no estudiarem sols lo poch que ha pogut salvarse de la comú sentència, sinó també darem á conèixer totes les demás troballes fetes á Badalona, sempre que tinguem datos suficients y precisos pera ferho; en tal ressenya anirem agrupant per ordre cronològich los monuments que 'ns han donat materia per eix estudi, á fi de donar major claretat á la exposició y ferla més profitosa als poch versats en los estudis arqueològichs.

Monuments anteriors á la era cristiana.—A la actualitat cap se 'n conserva que puga ab fonament atribuirseli, per més que ab seguretat han d' haver aparegut reliquies que li pertanyian, puix se troban testimonis del primer segle, que per sí sols ja acreditan la existencia d' una ciutat més antiga. A exa època nosaltres atribuim les sepultures trobades al peu de la lápida de Montigalá (Mont-Aguilar) de que dexá memoria en son manuscrit En Barriga; vèus' aquí ses paraules: «En el año 1776, con motivo de plantar viña en el terreno »que está inmediato unido y al pié de esta peña, se hallaron »algunas criptas que encerraban unos cuerpos de figura grande y casi agigantados; y aun que la mayor parte eran cenizas, se veían algunos huesos y se conservaban unas como »lanzas; miraban al Oriente, etc.» Per exos datos no 's pot conjecturar, sinó á la ventura, la època d' aytals enterraments, sobre 'ls quals, com més endavant se dirá, no dona cap llum la lápida que cita, tota vegada que es una ara votiva al Sol, y no cap estela funeraria; no obstant, lo lloch agrest, y la ausencia en ell de tot rastre d' edifici, fan presumir que 'ls allí enterrats no estavan de segur lligats á cap vil·la; á més: les llances fan sospitar una època no lluny de la conquesta ò dominació romana.

A ella podriam referir també la carretera de Barcelona á la Marina, de la qual, per lo que toca á lluro, ja n' ha donat bon compte En Pellicer en llur obra, encar que al tractarne en eix apartat no es perque suposem que lo que avuy se trobés d' ella fos anterior á la era cristiana, sinó perque, éssent la construcció de tal vía, en sa definitiva forma, obra de Roma, y necessariament deguda als primers pretors de nostra provincia, volem al temps del govern d' aquestos referirnos; molt més, quan les renovacions posteriors no modi-

ficaren gran cosa lo traçat primitiu, que es lo que majorment nos interessa.

Dada la estreta faxa de terra que entre 'l mar y la montanya aleshores quedava en nostra vila, no es difícil endevinar per hont passaria la via que 'ns ocupa; axís es que sens por podem senyalarla, seguint aproximadament lo camí que avuy ne dihem de la Mina (barri de Llefia), pe'l peu de ca 'N Paxau y entrant al poble pe 'ls carrers del Rector y Barcelona. No 'ns atrevirèm per ara á senyalar la sortida, puix no n' hem vist cap rastre; mes atenent á que allavors com fins al sigle passat, lo mar batia ben prop de la actual carretera de França, hem de cercar dita sortida potser per la Costa del Meco.

De tota la via, á pesar de lo molt bajellats, que han sigut los terrenos que atravessava, no 'n coneixem més que 'l tros (per cert no molt caracterisat) que havem descobert nosaltres en la propietat d' En Jaume Miralles, dos kilòmetres á garbí de la vila y al costat mateix de la coneguda casa de ca 'N Clarís; aparagué allí obrint regadora per les aygues, una obra de pedra y morté, á totes llums romana, d' uns dos metres de fondaria per tres ben bons d' amplaria y setze ò disset de llargaria; corra paralela á la carretera actual y la tallava transversalment la carretera vella. La superfície d' exa obra no es molt llisa, mes sí lo bastant, pera que 'ls carros poguessen passarhi sense sotraquejar; té, además, les vorades guardades ab un amplet sardinell de pedra picada, que indica ben clar que lo que 's té á la vista no es una ruína, sinó una obra complerta.

Ara bé: ¿es aquesta obra un troç de via romana com nos inclinem nosaltres á creure? De cert no ho sabem, y per axò anem á exposar á la menuda les rahons en que nostra opinió s' apoya, á fi de que tothom puga jutjar ab criteri propi. En primer lloch lo mur (dihemli per ara mur) objecte d' estudi té al present sa cara superior dos pams més baxa que la terra que 'l colgava, mes com aquesta ha sigut rebaxada uns altres tres pams pera ferhi plantacions noves, tenim que dita superfície estava primitivament á un metre de fondaria, que es la en que 's troban los restos de la època romana; per tant, eix mur mostrava llavors dita cara superior á flor de terra, lo

qual nos fa preguntar: ¿á tal *mur* quín objecte pot senyalar-seli colgat en terra plana?

En segon lloch, sa posició respecte á la carretera actual y hasta á la vella; lo estar bon tros apartat dels fonaments de vil·les romanes, que en la matexa finca y en les dels costats se veuhen; lo trobarse ribetejada sa continuació imaginaria de sepultures de la matexa època, y per fi, llur superfície, no llisa com la d' una muralla ò acera, sinó grollera en son centre y afermada en llurs costats per sardinells, li fa presentar tot l' aspecte d' un afirmat pera 'l pas de persones y carruatjes. Però se 'ns objectará que les carreteres romanes no tenen exa forma, sinó una altra molt coneguda per lo característica, y que enlloch presentan una solidés com la que mostran los dos metres de fondaria d' aqueix *mur*, y tot axò es veritat; mes á força de meditar sobre 'l terreno hem notat una circumstancia topogràfica, que podría perfectament explicar la solidès d' exa obra. Se recordarà que al parlar de les sepultures en que 's trobaren les destraletes de pedra, apuntárem la idea de que 'l gorch avuy tan reduhit que hi há entre la carretera y la vía-fèrrea, podía en la antiguitat haver-se extès fins al peu dels turons d' En Caritg y Paxau, molt més quan lo Besòs fins á últims del passat segle 's desbordava per les terres del barri de Llesíá, formant, com diu lo manuscrit d' En Barriga, nombrosos aygua-moxos ò llacunes, causa de febres palúdiques. Donchs bé: ¿no podría haver-se construït lo tros de mur que 'ns ocupa ab més solidés que 'l demés de la vía á causa de tenir que atravessar un d' aquests aygua-moxos? No hi há que dir que nosaltres nos inclinem á la afirmativa, y ab tot y que podem errar, nos sembla que lo que dexem exposat, fa nostra opinió bastant probable.

Segle I de la era Cristiana.—Tenim d' eix segle sols una hermosa lápida, empotrada en la paret exterior de la esglesia parroquial de Santa María, darrera mateix del altar de la Mare de Deu dels Dolors; es de marbre, adornada ab senzill friso y diu axís :

Q · LICINIO
 Q · F · SILVANO
 GRANIANO
 QVADRONIO (1)
 PROCVLO · III
 VIRO · AD · MO
 NETAM · TRIB
 MIL · LEG · VI · VICT
 P · F · D · D

Lectura.—Quinto Licinio, Quinti filio, Silvano Graniano Quadronio Proculo, triumviro ad monetam, tribuno militari Legionis VI victricis, pia, felicitis.—Decreto Decurionum.

(1) Masdeu (inscrip. 730) posà QUADROVIO en lloch de QUADRONIO.

Medeix o'87 metres d'alçada per o'60 metres d'amplada y potser fou esculpida en temps de Domicià (81-96).

Traducció:—Al fill de Quinto (Licini), Quinto Licini Silvano Graniano Quadroni Pròculo, triúvir monetar, tribuno de la Legió sexta, vencedora, pia, feliç, (se li posà exa lápida) per decret dels Decurions.

Era aytal Licini home important aquí en la Tarraconense, puix en la capital d'exa provincia (Tarragona) han aparegut dos altres lúpides també á ell dedicades, hont consta que á més dels cárrechs que la nostra esmenta, tenia 'l de Flámen augustal (sacerdot encarregat del culte al Emperador), lo de Prefecte ò Comandant, com dihem ara, de la costa de Layetania, y per últim lo de Procurador d'August.

Segle II.—Ocupa 'l primer lloch entre les d'aqueix segle, la lápida que, buscada en vá per En Hübner, trobárem y donárem á conèixer en *La Veu del Montserrat*, (dissapte, 25 de Octubre de 1884) (1); es un marbre de 1'11 metres d'am-

(1) Allí deyam: «Entre les lúpides romanes trobades á Badalona »que En Hübner transcriu en la seva obra *Corpus inscriptionum latinarum*, n' hi há una que porta aqueixa nota: *frustra quaesivi*. La »matexa inscripció havia vist jo copiada en un manuscrit de comens »d' eix segle, lo qual com Dou y Sans, assegura existir aquella en »una lápida empotrada al peu de la porta petita de la parroquial »esglesia de Sta Maria. La nota del Hübner va esperonar més y més »lo desitx que ja tenia de buscar un monument arqueològich de »tant preu, sobre tot per nostra vila, y que segons sembla havia desaparegut... comensí mes investigacions y en una d'elles vaig saber »que dintre 'l magatzem de la esmentada esglesia hi havia una lápida »empotrada ran de terra; lo lloch y les senyes eran les que 'ls

plada per o'45 metres d' alçada en sa part més alta, puix es de saber que es trencada en tota sa llargada de tant mala manera, que més se pot dir escrostonada; per lo que ni resta la esperansa de tenirla complerta demá que aparegués lo tros que hi falta. La inscripció que 's conserva es com segueix:

LVPAE · AVGVSTAE	Lectura. — Lupae Augustae.
L · VISELLIVSEVANGELI	Lucius (?) Visellius Tertius,
LIB · TERTIVS	libertus Evangelii, sevir au-
VIR · AVG	gustalis.

Traducció:—«A la Llopa Augustea. Lluci Viselli Ters, llibert d' Evángelo, sévir augustal...»

Es aquesta la més notable de les lápides que possehim fins al día, puix vindica pera la antiga Bètulo la importancia que li nega Marca en sa obra al dir, que nostra vila « no tenia Collegi ni Sevirat augustal » *sed collegium et seviratum non habebat*. Avuy podem provar contra Marca; que Bètulo no era inferior á les demás *ciutats romanes* de Layetania, ja que en nostres lápides consta haver tingut Curia, Collegi de Sè-virs augustals, Flámins, duúnvirs, edils, etc.

Com se pot haver vist per la transcripció, la única dificultat que presenta la inscripció que 'ns ocupa es lo restabliment de la paraula anterior al VIR AVG; mes tenint en compte la llargada de la ratlla que corra per sota la paraula LIB, y que en les lápides barceloneses á voltas s' expressava aixís IIIIII lo numeral *sex* de *se-virs augustals*, no será difícil deduhir que en exa matexa forma devia estar expressat dit cárrech en nostra lápida.

Molt poch coneguda es la altra que conservem del mateix segle, (puix ni l' esmentá En Marca,) dedicada al emperador Antonino Pio (any 138 á 161), potser lo mateix que concedí lo privilegi de tenir *sèvirs* nostra vila. Està empotrada á l' exterior de la paret mestra de la capella de Sagrament de San-

» autors citats apuntavan, puix la paret interior del magatzem es la » que era abans exterior de la esglesia... fou la matexa.»

D' aquesta troballa, com d' altres que havem comunicat al reverent P. Fita, se 'n ocupá *El Boletín de la Real Academia de la Historia* en lo nombre corresponent al mes de Septiembre de 1884.

ta Maria, medeix o'90 metres d' alçada per o'68 metres de amplada, y diu:

(imp.) CAESARI

DIVI HADRIANI F(il)

DIVI TRAIANI PAR

THICI NEPOTI DIVI

NERVAE PRONEP

T AELIO HADRIANO

ANTONINO AVG PIO

PONT MAX TRIB POT

COS III

D D

Lectura. — Imperatori Caesari, Divi Hadriani filio, Divi Traiani Parthici nepoti, Divi Nervae pronepoti, Tito Aelio Hadriano Antonino Augusto Pio, Pontifici Maximo, Tribuniciae potestate, Consuli III. Decreto Decurionum.

Traducció:—«Al fill del diví Adrià, net del diví Trajà Pàrtich (y) bisnet del diví Nerva, l'emperador Cèsar Tito Elio Adrià Antonino august, piadós, pontífice màxim, de la tribunicia potestat (revestit) y cònsul per tres vegades, (se posà exa lápida per Decret dels Decurions.»

Si no es una imitació de la època del Renaxement, pot referirse també á eix segon segle, al menys per la bellesa de sos caràcters, la petita lápida funeral de marbre que, sens friso ni ornamentació de cap classe, se veu enclavada al costat de la porta de la capella de la notable Torre Pallaresa; té o'58 metres d' alçada per o'29 metres d' amplada y diu així:

MEMORIAE

VALERLÆ

MODESTILLÆ

QVAE · VIXIT · AN

XXIII · M · III · D · XXVII

CAECIL

POLYCHRON¹VS

ET · AVRELIA

PRIMITIVA

FILIAE

KARISSIMÆ

Traducció:—A la memoria de Valeria Modestila (Modesteta) filla sua caríssima, que visqué vint y quatre anys, tres mesos, vint y set dies, Cecili Policroni y Aurelia Primitiva (dedican exa lápida).

Segle III.—D' eix segle 'n restan tres lúpides y potser les grans clavegueres que ab tot y saberse positivament alguns de sos punts d' entrada, estan encara esperant qui les explori. Estudiem en primer lloch aquelles.

Enclavada en la paret posterior, al darrera mateix del altar major, del temple de Santa Maria, s'hi troba la següent, que medeix o'87 metres d'alt per o'60 metres d'ample:

IMP CAES M AN	Lectura. — Imperatori Caesari
TONIO GORDIA	Marco Antonio Gordiano, Pio,
NO PIO FELICI	Felici, Augusto, Pontifici Ma-
AVG PONT MAX	ximo, Tribunicia potestate,
TRIB POTEST COS	Consuli, Proconsuli, Patri
PROCOS P P OPTI	Patriae, Optimo Maximoque
MAXIMOQ PRIN	Principi nostro, Ordo Baetu-
CIPI N ORDO BAE	lonensium devotus Numini
TVLONENSIVM DEV	Maiestatique eius.
OTVS NVMINI MA	
IESTATIQUE EIVS	

Traducció: Al Emperador Cèsar Marco Antoni Gordià, piadós, felis, august, pontífice màxim, (revestit) de la tribunicia potestat, cònsul, procònsul, òptim y màxim princep nostre, l'Ajuntament dels Betulonesos devot del Númen y Majestat d'ell (li consagra aquesta ara).

També a la esposa d'eix Emperador axecá nostre Ajuntament llavors una ara, y també s'ha salvat empotrada en la paret esquerra de la sobredita esglesia, darrera l'altar de Sant Sebastià; es una estela de marbre de o'90 metres d'alçada per o'40 metres d'amplada si bé'l repeu de llur base es de o'50 metres d'ample, y diu així:

SABINIAE · TRANQVILLI	Lectura. — Sabiniae
NAE · SANCTIS	Tranquillinae Sanctissimae,
SIMAE · AVG ·	augustae
CONIVGI · D · N ·	coniugi Domini nostri
M · ANTONI · GOR ·	Marci Antonii
DIANI · PII · FE	Gordiani Pii, felicis,
LICIS · AVG · OR	augusti, Ordo Betu-
DO · BETVLO	lonensis devotissi-
NENS · DEVOTIS	mus Numini Maies-
SIMVS · NVMINI · MAIESTATIQUE	tatique eorum.
EORVM	

Traducció.—A Sabinia Tranquilina santíssima, augusta muller de nostre Senyor March Antoni Gordià, Pio, felís, August, l' Ajuntament Betulonès devotíssim del Númen y Majestat d' ells (dedica exa ara).

En Masdeu (inscrip. 324) la porta, encar que mal copiada. Atenent á que durant l' imperi de Gordià (238-244) se portá á cap lo adob de les vies y ponts de la provincia Tarracónense, baix la direcció del llegat augustal Quint Deci Valerià, no seria estrany que les dos ares de que acabem de dar compte s' haguessen axecat en regonexement d' eix fet y per memoria.

La tercera, d' uns 0'81 metres d' alçada per 0'61 metres d' amplada, empotrada al exterior de la paret lateral de la drete de la esglesia ja dita de Santa Maria, es com segueix:

IMP · CAES · M · IV	Lectura.—Imperatori Cae-
LIO · PHILIPPO ·	sari Marco Julio Philip-
PIO · FELICI · IN ·	po, Pio, Felici, Invicto,
VICTO · AVGVSTO ·	Augusto, Pontifici Ma-
PONTIF · MAX ·	ximo. Tribunicia Potes-
TRIB · POTEST · II ·	tate II, Consuli, Pro-
COS · PRO · COS ·	consuli, Ordo Baetulo-
ORDO DECVR ·	nensis devotus Numini
BAETVL · DEVO ·	Maiestatique eius.
TVS · NVMINI ·	
MAIESTATIQVE ·	
EIVS ·	

Traducció.—«Al Emperador Cèsar March Juli Felip, Píadós, Felís, Invicte, August, Pontífice Máxim, (revestit) dos voltes de la potestat tribunicia, Cònsul, Procònsul, (dedica exa memoria) l' Ajuntament Betulonès, devot del Númen y Majestat de éll.»

Com eix Emperador, apel·lat també l' *Arabè*, succehí al anterior y empunyá 'l ceptre del any 244 al 249, á aquesta fetxa s' ha de referir exa lápida, qual motiu d' erecció no s' expressa ni es fácil endevinarlo.

Per creurela grabada en lo segle á que les apuntades pertenenen, anem á parlar aquí de la inscripció més controver-

tida d' entre totes les més clares inscripcions llatines que trobarse pугan, de la d' historia més incidentada: nos referim á la que en definitiva diu:

SOLI D SACRVM

A P ABASCA N^TVS

Lo primer que la doná á conéixer fou l' Arquebisbe Marca, á qui la mostraren los monjos de Sant Geroni de la Murtra en la cima del Mont-aguilar, vulgarment dit Montigalá, ahont s' ostenta avuy encara, grabada en un penyal tallat y orientat naturalment cap á solixent que reb, per tant, los primers raigs del astre del día, *deu* á qui algún romá vá dedicarlo. Dos grans esquerdes crusan la ara atravessant transversalment la inscripció, de la que trencan les paraules SA-CRVM y ABASC-ANTVS, essent causa del joch de disbarats en que s' han enredat los arqueòlechs que han visitat eix monument. Comensá En Marca per veure en les dites esquerdes lo traçat de lletres que no existían, y axis vingué á llegir SAPORUM per SACRUM y ABASO ANUS per ABASCANTUS, lectura que volgué justificar explicant que «una vella, de nom Abaso, »hauria perdut lo terç sentit á causa de sa vellesa y que ha- »ventli després tornat, donaria gracies al *deu dels sabors*, lo »Sol, dedicantli aquella ara.»

Llegí lo cèlebre Muratori la descoberta, y trobant inverosímil la historia y la inscripció inadmisibile, tota vegada que no podia duptar de sa existencia testificada per En Marca, negá la autenticitat y digué resoltament que algú havia jugat una mala partida al entussiasta Arquebisbe.

Axis quedá per molt temps la qüestió, fins que havent vingut á la Murtra l' autor del *Viaje literario á las iglesias de España*, á principis d' eix segle, volgué veure també la estranya inscripció y pujá á la montanyeta que diu éll de *Puntigalá*. A vista de la inscripció 's rigué fortment de la lectura é interpretació d' En Marca, calificantles de «equivocacion de marca» jugant axis del vocable, y molt satisfet baxá de la montanya després de reconstituhir ab acert, es veritat, la paraula SACRVM (*saporum* de 'N Marca), però dextant encara per mestressa del penyal á la vella y ficticia *Abaso*.

Vingué l' Hübner, y, dol dirho, un estranjer tingué que ensenyar als naturals lo verdader text de la inscripció que es tal com la hem posada al principi, després d' haverla nosaltres comprovada per medi d' un calch, en lo que millor que en la negrosa penya 's nota la prolongació de l' últim pal de la *N* d' *Abascantus*, pera formar la *T* que ningú llegia. La interpretació es, donchs: A. P. Abascantus (dedica) al deu Sol (aquella) ara.

Ab tant autorisada com verdadera lectura semblava debían quedar oblidats per sempre 'ls errors d' En Marca y En Villanueva, però no ha estat axís, puix posteriorment al sabi arqueòlech alemany, visitá 'l monument una comissió de la «Associació d' Excursions Catalana» (27 d' Abril de 1879) y per esmenar la plana als citats autors Marca y Villanueva, convertiren al desgraciat *Abaso* en «un anciá» llegiren lo *Sacrum* com abreviatura de *Sacrorum* y ab tot y transcriure la inscripció com l' últim

SOLI D SACRVM — A P ABASO ANVS

traduhiren: Al sol Deu de lo sagrat (aquesta) Ara posa Abaso anciá (!!!) guanyant per sempre més la palma en materia d' interpretacions esguerrades, puix no es possible dir més disbarats sobre tan poques paraules.

Dóna En Marca, además, en lo llib 2.^{on} cap 15 de llur obra, noticia de dos altres lápidés, que nosaltres no hem vist ni vejé En Barriga, quan á últims del passat segle se empotraren les descrites en les parets de la esglesia de Sta. Maria, llavors edificada sobre la antiga: la una es la següent:

M · FABIO · GAL · NEPOT
 IESSONIENSI · AED · II · VIRI
 FLA · ROMAE · ET · AVGVSTOR
 CVRATORI · BALINEI · NOVI OB
 CVRA · MIT · INNOCENTIAM
 EX · D · D

Diu trobá nota d' ella entre 'ls papers d' En Pujades, dels quals consta existia y havia estat empleada en la construcció

del altar de St. Pere de la antiga esglesia; la altra lápida ve copiada en exa forma:

DEIS · MANIBVS
C · PICARII · C · F · PVB · NOVATI
HVIC · ORDO · BETVLON · LOCVM
SEPVLTVRAE · EIVS · IMPENSA
FVNERIS · PVBLICA · ET · OMNES
HONORES · DEDIT · C · PICARIVS
H · M · H · N · S · N · L · S ·

D' aqueixa diu que fou trobada *nuper*, de poch, á Badalona, y que 'ls Monjos de S. Geroni la donaren al erudit Jaume Ramon Vila, qui la doná á n' En Pujades. No tenim la més petita noticia de la reaparició de cap d' elles y per axò sols les anotem á benefici d' inventari.

Hem apuntat més amunt la existencia de grans clavegueres y 'ns dol no poder darne més datos que 'ls que sabem per referencia; però axís y tot volem parlarne pera recomenarles á la atenció dels inteligents, per demá que algú s' encarregui d' explorarles.

Segons sembla ocupan una extensió considerable de nostra vila, puix un gran tros fou descobert molt prop del forn d' obra d' En Rosés (lo qual per cert s' aprofitá per abocari la aygua sobrant del molí de la Torra); mentres un altre tros aparegué al peu de la quadra d' En Real, baxant pe 'l pou dit de St. Pere; y per fi un altre pertanyent per les senyes á la *cloca máxima*, se descobrí tot fent lo pou de la casa dita del Calderer, carrer de la Revolució; forma un camí subterrani ab volta y parets de pedra picada, de tal amplada y alçada que s' assegura podrián passarhi de costat dos grans carros de vela.

Avuy no pot precisarse la direcció que seguían, nies creyem que ab los datos que deixem apuntats n' hi há prou pera marcar lo plan d' una exploració en regla, sempre profitosa pera lo complet conexement de la ciutat romana.

GAYETÁ SOLER

ESTUDI ETIMOLOGICH Y COMPARATIU (I)

CANCELLI, CANCELL, CANCELLER, CANCELLERÍA, CANCELLAR,
CANÇAR, CALLAR, CALLANT, CALLANTÍVOL

CANCELLI.—August Fick, en la tercera edició de son *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen*, ò sia, *Diccionari etimològich de les llengues indo-germàniques*, estableix les arrels greco-italiques *kak*, *kank* (vol. II, pág. 49), en significació de *cenyir*, com típiques pera explicar la procedencia comuna de *cingere*, *cinc-tu-s* y *cing-u-lum*, aixis com fa derivar de *kankro*, enreixat, gelosia, la paraula *cancer*, qual diminutiu *canc-ellus* se formá del mateix modo que d' *ager*, *agellus* y de *liber*, *libellus*. Segons Festo (página 46), *cancro dicebantur ab antiquis, qui nunc per diminutionem cancelli*.

CANCELL.—Se formá aquesta paraula de la llatina *cancelli*, en plural, que significava la tanca feta de llistons de fusta ò ferro, rectes y á biaix, entrelaçats á manera de ret, deixant entre sí petits intersticis ò espays buyts. Ab los *cancelli* se tancavan portals, finestres, escenes y tribunals, es á dir, eran lo que ab altres noms se' n diu cancell, reixa y gelosia. Significant gelosia, se troba usat en lo llibre dels Proverbis (VII, 6), ahont s' hi llegeix: *De fenestra enim domus meae per cancellos prospexi*. En sentit de tanca, en Pere Miquel Carbonell usá aquesta paraula en ses *Chroniques de Hespànya* (fol. 218), quan al parlar dels personatges que 's juntaren en la catedral de Barcelona, acaba dihent: *E altres en gran multitut dins los cancells de fusta que aquí en la dita Seu eren fets*.

Comparacions.—En castellá, *cancel*; en italiá, *cancello*; en

(1) Aquest article vegé la llum en lo número primer de *La España moderna*, y se publica, ab permís, traduhit per D. Lluís B. Nadal.

francès, *cancel*, *chancel*, *chanceau*. En los dialectes del Mitgdia de França ha prèrs aquesta paraula, segons en Mistral, diferentes formes: en lo Llengadoc, *cancèl*, *chancèl*, *acance*, *acànci*, *ganço*, *aganço*, *achanço*; en los Alpes, *cancèl*, *chancèl*, *escànci*, *cànci*; en lo Delfinat, *cancèu*, *chancèu*; en lo dialecte marsellès, *cance*, *cànci*, y en lo gascó, *canço*, *cauço*, *cancèl*.

CANCELLER.—Procedeix de *cancellarius*, que en sa significació etimològica es lo mateix que *ostiarius*, porter, es á dir, lo qui está prop del cancell de la porta, y en aquest sentit es usat en les *Vies des saints* (MS. Biblioteca Nac. de París, fonds. esp. 44, fol. 74) en lo següent passatge: *Sant Gregori mana al canceller seu que tots dies cuydas .XII. paubres á menyar*.

Prengueren lo nom de *cancellarios* los qui estavan *ad cancellos judicium*, qui executavan les ordres dels jutges, essent en certa manera *ostiarios* ó porters. Lo P. Carpentier, en lo suplement al *Glossari* de Ducange, assegura que jamay se doná als notaris lo títol de *cancellarios*. En lo palau dels reys de França tenían l' encàrrech de redactar les cartes y privilegis. Fou també càrrech eclesiàstich en la Curia romana, en les esglesies catedrals y en los monastirs.

Per lo que toca al realme d' Aragó, en Pere III (IV d' Aragó), nomenat lo *Cerimoniós*, disposá en ses *Ordinacions* que 'l *Canceller* de sa còrt fos arquebisbe ó bisbe graduat de doctor en Lleys, ò, en son lloch, un doctor en Lleys, y fixá les obligacions del dit càrrech en los següens termes: *Qui les lettres nostres legir e corregir, á forma sufficient reduir, o de sa man propia en la fin de cascun, ab menys lettres que pora, son nom sotscriure, sia tengut* (MS. B. Nal. de París, fonds. esp. 8, fol. 48, retro).

Era títol de preeminencia en les universitats, superior al de rector, y son nombrament era propi del rey, essent perpètuu 'l càrrech. Havía d' aprovar y autorisar personalment los graus y títols que s' expedían, interposant en ells sa autoritat real y pontificia (Bosch: *Títols de honor de Catalunya*, lib. 3, cap. 12).

Comparacions.—En castellá, *canciller* y *cancelario*; en portuguès, *chancellor*; en italiá, *cancelliere*; en francès, *chancelier*; en provençal *cancelier* y *chancelier*; en lo dialecte llemosí y en lo dels Alpes, *cancelié* y *chancelié*.

CANCELLERIA.—De *canceller*, ab lo subfixo *ia*, procedeix la paraula *cancelleria*, pera indicar lo lloch hont estava l'ofici de *canceller*, en que s'guardava lo segell real.

Comparacions.—En lo baix llatí, *cancellaria*; en castellá, *cancillería*; en italiá, *cancelleria*; en portuguès, *chancellaria*; en francès *chancellerie*; en provençal *cancellaria*; en lo Llengadoc, *cancelarié* y *cancelariè*; en lo llemosí, *chancelariò*; en lo gascò, *cancelariò* y *cancelariò*.

CANCELLAR.—En llatí *cancellare*, derivat de *cancelli*, á més de la significació de tancar ab reixat, balustrada ò gelosía, tingué la d'anular un document, perque pera esborrar un escrit s'hi feyan demunt ratlles grosses encreuhades á semblança de les gelosíes, reixes, ò *cancelli*, com oportunament ho fa notar Ducange.

Cancellar ò anular en aqueixa forma un document, s'anomena al Aragó *barrear* y en lo llenguatge vulgar de Catalunya *ferhi creu*, com es de bon veure en lo següent pasatge: «Si 'l Batlle ho mana, quan haja afluijat los quartos *li farán creu*» (Vidal *La vida en lo camp*, pág 225).

Comparacions.—En castellá, *cancelar*; en portuguès, *cancellare*; en francès, *canceler*; en italiá, *cancellare* y *scancellare*; en provençal, *cancellar*, *escancellar*, *descancellar*.

CANÇAR Y CALLAR.—*Callar* ò *calar*, es á dir, no parlar, es paraula d'ús casi exclusiu de les llengües neo-llatines, originaries de la Península ibèrica: *callar* es propia de la catalana y castellana, aixís com *calar* es forma usada pel gallego y portuguès, que tenen les veus *callar* y *coalhar* pera expressar respectivament l'idea de *coagular*. En lo Llengadoc *cala* té la mateixa significació que *callar*, com se veu en lo refran: *Papíè parlo, barbo calo*, equivalent á «callen barbas y hablen cartas» del castellá. (En catalá: *Canten papers y menten barbes*). Entre 'ls dialectes del basch hi há pera la significació de *callar*, los verbs *isil*, *isiltzen*, *ichildu*, *ichilduten*, *ichil*, *ichilten*; en altres llengües europees existeixen paraules de diferents fonts pera idèntica significació. Valgan per exemples: en grech, *σιγᾶν* (*sigân*), *σιωπᾶν* (*siopân*); en llatí, *silere* y també *tacere*, del qual se formaren en italiá, *tacere*; en provençal, *taiser* y *taser*, y en francès, *taire*; en alt alemany antich, *swîgên*, *swîkên*; en lo mitjà, *swîgen*; en lo

modern, *schweigen*; en anglo-saxó, *swigon*, y en holandès, *zwijgen*.

Si 's judicás per simples apariencies, podria suposarse que la exclusiva esmentada dona indici d'ésser lo verb *callar* paraula tal volta peculiar de les llengues parlades pe 'ls indígenes de la Península ibèrica abans de trobarse sotmesos al jou dels romans, y d' haver la mateixa sobreviscut á la dominació; no obstant, dista molt d'ésser açò la veritat. La etimologia demostra que 'l verb *callar* ò *calar* es de procedencia latina.

De *can-ce-ll-are* se formaren, com per bifurcació, los verbs *cançar* y *callar*.

Resulta *can-ce-ar* de *can-ce-ll-are* per la pèrdua de la *ll*, y després *can-ç-ar* per haverse convertit en *ç* la *ce* paladial, com *seta-ç*, de *seta-ce-um*.

La forma definitiva *callar* es deguda á la eliminació de *n*, com en *macip* de *mancipium*, y també de *ç* devant la *ll*, y aixís s' explica que haja resultat *callar* de *ca-nce-ll-are*.

Encara que aquesta forma definitiva *callar* no puga justificarse per altre cas idèntich d' elisió de *ç* devant de *ll*, no es açò un argument de válua pera declarar inadmissible la etimologia, tota vegada que, á falta d' altres medis auxiliars, hi há que valerse de la *analogia*, que té, segons Jordi Curtius (1), eficacia demostrativa quan s' apoya en una sèrie de casos evidents. Les paraules dispostes, com en lo present estudi, á manera d' arbre genealògich, contribuheixen en alt grau á aquesta demostració, per quant, com diu Pott (2), unes paraules no procedeixen d' altres sols exteriorment, sinó que 's formaren també per semblances ò analogies, que tot sovint revelan una admirable y rara profunditat d' observació, com en aquest cas les paraules que son objecte del anàlisis.

La significació etimològica fonamental de *cançar* y *callar* es: *tancar ab reixat* ò *cancell*,—*cancellare*,—y en termes generals *tancar*. Lo verb *cançar*,—paraula ja antiquada,—se

(1) *Grundzüge der griechischen Etymologie*. Segona edició, plana 106.

(2) *Etymologische Forschungen*. Vol. II, plana 185 de la segona edició.

troba en lo següent passatge del vol. II, cap. 119, plana 105 de *Tirant lo Blanch* (1), hont se llegeix: «Vostres bravures son tantes, que les orelles tinch *cançades* de scoltar vostres ignocencies.» No es possible confondre aquest participi ab lo del verb *cansar* (fadigar), perque en la època en que la dita novela fou escrita (segle xv) estava més en us *lassar* pera tal significació, á més de que s' emplea ç y no s, y 'l verb *tenir* en lloch d' *estar*, com l' exigiria la significació de *fadigar*.

Al verb *cançar* se li ha contraposat *obrir*, per qual antítesis queda corroborat lo dit anteriorment. En lo foli 279 retro del manuscrit que 's guarda en la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, ab lo títol de *Suma de collacions y ajustaments*, se llegeix sobre 'l particular lo següent: «Car vendra temps en lo qual los (ells) no sostendran sana e vera doctrina, mas encerquaran e assimularan maestres segons los lurs desigs, e pruir los han les orelles ab les nouelletats que hoyran, e *cançar* les han á la veritat e *obrir* les han á les faldes (faltes), mas tu vetle e en totes coses treballa, fes obra de euangelista, ço es, esforçat en preycar veritat.»

A més de la antítesis entre *cançar* y *obrir*, s' ha establert sinonímia entre *cançar* y *callar*, ab lo qual queda assegurada la significació de *tancar* atribuhida més amunt á abdós verbs, y demostrada ensemps la procedencia d' un origen comú, ja que en lo foli 275 retro, del manuscrit abans citat, se llegeix: «E com hac hoyt lo sermo *cança la boca e calla*.» En sosteniment d' açò ve la frase castellana *callar la boca*, que l' autor del *Gil Blas* emplea en lo llib. X. cap. 10, quan fa dir lo següent al personatge principal de la novela: «Mi secretario estaba de tan buen humor, que nos quitó á todos el sueño con sus graciosas ocurrencias. *Calla esa boca*, le dije, amigo mío, ó, si quieres que no durmamos, cuéntanos alguna cosa que merezca nuestra atención.»

Cançar y *callar* signifícan, donchs, en termes generals, *tancar*. Lo darrer d' aquests dos verbs se refereix exclusivament á la *boca*, y per haver fet l' us innecessaria aquesta paraula, com á complement de *callar*, d' ací vé la significació intransitiva atribuhida al dit verb.

(1) De la *Biblioteca Catalana* que dirigeix D. Marián Aguiló.

Com frases equivalents á *callar*, poden citarse, en castellá, *cerrarle la boca á uno*, per *hacerle callar*, y, en catalá, *no badar boca*, ço es, *no parlar*, *guardar silenci*, per quant *badar* etimològicament es lo mateix que *estar ab la boca oberta*; y, per ésser la tal actitud natural expressió del pasme, resulta impregnat d' un realisme gráfich l' adjectiu *em-ba-da-lit*, que serveix pera caracterisar l' estat d' estupefacció, com en lo següent passatge: «Se preparava algun misteri que 'l mon esperava *embadalit*.» (Oller, *Vilaniu*, pág. 254).

Lo antich castellá tenia 'l verb *callantar* (compárense *callar*, *callantar*, ab *quebrar*, *quebrantar*) ab significació etimològica de *cerrar* y figurada de *cesar*, *acabarse*, segons se pot veure en la esparça 28 del *Sacrificio de la Misa*, de Gonzalo de Berceo (B. de A. Esp.: *Poetas anteriores al siglo xv*, plana. 81), en que 's llegeix:

Levanto la ley nueva, la vieia *callantada*,
La vieia so la nueva iaze encortinada.

En la esparça 23 se confirma esta significació ab los següents versos:

Todo esto remiembra la hostia que quebranta,
Todo alli se cumpre e alli se *callanta*.

En sentit metafòrich, ò per analogia, la significació de *callar* s' ha fet extensiva als ocells, dels quals se diu, en castellá, que *callan su pico*, y per ço Jafuda, en una de ses màximes morals, ha dit, ab fonament, que «*callar* es profitós á les gens e als ocells.» (MS. L. 2, fol. 90, col. I.—Bibl. Nac. de Madrid.)

Demostrat l' origen y significació del verb *callar*, ara 'ns toca investigar la rahó plausible que pose en evidència 'l fonament de la etimologia, ò en altres térmens, ¿per quin motiu *callar* se formá de *cancellare*? Donar resposta satisfactoria á n' aqueixa pregunta pertoca solament á l' *Anatomia*, que sens impropietat pot anomenarse *descriptiva popular*.

En Cirurgia s' han comparat diferents parts del cos humá ab objectes més ò menys anàlechs á elles, com se pot veure

en la traducció catalana publicada en 1492, á Barcelona, ab lo títol de *Inuentari o collectori de cirurgia en vullgar catala fet per maestre Guido de Cauliach*, en qual llibre al crani se li diu *olla del cap* (llib. II, doct. 2, cap. I), al pit se l'apela *archa de membres sperituals* (id., cap. 5), del cor se diu que es á manera de *pinya renuersada* (id., id.), y la espinada se compara á *ceba* ò á *cathena de barcha* (id. cap. 3).

Lo poble, procedint del mateix modo, es á dir, per comparacions, ha establert denominacions que forman part del llenguatge comú. La paraula llatina *testa*, olla, s'usá en la baixa llatinitat pera denotar lo *cap*, y passá després á formar part del aplech comú dels idiomes neo-latins. Al cartilach tiroides, ò poma d'Adam, se li diu en catalá la *nou del coll*, de la qual deriva 'l verb *ennuegarse*. La tráquea ha sigut comparada á *canya*, y d'aquí vé l'haverse format lo verb *escanyar*, qual reflectiu *escanyarse* té la significació d'ofegarse. Al tòrax se li dona 'l nom de *caixa*; *post del pit* s'anomena l'esternon; *biga de l'esquena* (1), la espina ò columna vertebral, y ab los noms de *canyella*, *ventre de la cama* y *perdiu*, se distingeixen la tibia, la pantorrilla y 'l pulmó, respectivament.

Venint ara á lo que constituheix lo punt principal de la qüestió, ço es, la *boca*, deu notarse en primer terme que, conforme ab l'ordre d'idees establert, se l'ha comparada á porta ò finestra, lo qual explica la rahó d'esser del nom *barres*, que de molt antich (2) s'ha donat en catalá á les mandíbules, que son part integrant de la mateixa. En lo Llenga-

(1) Un sol exemple bastará pera demostrar que aquests noms, formats per comparació, datan de llarga fetxa. Bernat Mas, metge, publicá en 1625 lo llibre titolat *Orde breu y regiment molt util y profitos pera presservar y curar de peste*, en qual fol. 87, retro se llegeix: «Aconsellan los Doctors, particularment Dunçano, que vnten vna, dos y moltes vegades la espina, ò *biga de la esquena* y parts extremas ab lo següent vnquent,» etc.

(2) Lo nom *barres* s'aplica pera designar les mandíbules, tant dels hòmens com dels irracionals. Se llegeix en lo capítol 47 de la Crònica de Jaume 'l Conqueridor, respecte als primers: «Donaren a .j. escuder nostre, parent de don Pelegri de Bolas, ab una pedra en les *barres* quant los gosa desmentir.» En quant als irracionals, pot

doc se diu *barra la bouco*, per *tancar la boca*; però 'l català emplea, á pesar d'açò, lo verb *tancar*, de significació més general que barrar, com se veu pel següent exemple: «Trobí la porta de la escala *tancada y barrada*.» (Riera y Bertrán: *Jochs Florals* de 1869, página 280). No podrà, donchs, tenir-se per temerari empenyo l'afirmar, desd'aquest punt de vista, que 'ls dos ordres de dents venen á esser pera la *boca*, en la imaginació creadora del poble, lo que son pera les portes y finestres les reixes y gelosies, y que, en conseqüència, *callar*, de *cancellare*, etimològicament equival á *tancar la boca ab cancell*, *reixa ò gelosta*, lo qual está confirmat pel verb anglès *to conceal*, que, estant menys distant que *callar* de la forma originaria *cancellare*, constituheix per sí sol una verdadera demostració.

Lo poble ha convertit en refrans les máximes y sentencies dels filosofhs moralistes, en que recomenären com saludable la eficacia del silenci, y 'ls etimòlechs, investigant l'origen del verb *callar*, s'han apartat del verdader camí, per haver pres per guía, interpretantho á sa manera, lo valor moral que enclou aquella recomenació.

Se llegeix en lo cap. 21, vers. 29 del *Eclesiastès*, que 'ls neis tenen lo cor en la boca—*in ore fatuorum cor illorum*—y per aquest motiu la prudència en lo *callar* resulta esser sabi consell; de tal manera que *el bobo, si es callado, por sesudo es reputado*, porque, com diu gráficamente Jafuda (MS. L. 2, fol. 90, col. 1, B. Nac.), *callar es sach de errades*.

Aquesta máxima ha sigut perpetuada, en castellá, pel refran citat per Covarrubias: *Al bien callar llaman santo*, del qual Cervantes, en la part II, cap. 7 del *Quijote*, dona una variant concebuda en aquests térmens: *Al buen callar llaman Sancho*; y per trobarse en la col·lecció de Garagoça, entre altres versions, *Al buen callar llaman saggio*, opina ab fonament D. Joseph Coll y Vehí, en la pág. 27 de *Los refranes del Quijote*, que, á més de donar llum sobre 'l verdader sen-

citarse 'l *Bando* de 1350, que diu: «Declaren los consallers que tot carnicer pusche fer tornes a la carn salada de les *barres* e de les orelles e del cap del porch fresc. (Arx. municip. de Barcelona: *Bandos* de 1349 á 56, fol. 10 retro).

tit del refran, dona peu á sospitar si pogué esser portat de Italia.

Covarrubias fou lo primer qui en son *Tesoro de la lengua castellana* (1674) doná la etimologia de *callar*, expressante en aquests térmens: «*Callar* se dixo del verbo calleo, calles, por ser astuto y sagaz. *Callado* de *callidus*.» Al adoptar la Real Academia Espanyola aquesta etimologia en la primera edició de son Diccioniari (1726-39), afegí que «los astutos son de ordinario silenciosos y callados;» y puix s' anomena *astut* á qui es hábil pera enganyar ò pera evitar un engany, la intenció, atribuhida á qui guarda silenci, serví en aquest cas de criteri pera traure per deducció la etimologia, que hauria estat sens dupte altra si, pera la interpretació del silenci, s' hagués tingut en compte lo principi de Bonifaci VIII (*Reg.* 43-V, 12-*in Sexto*), *qui tacet consentire videtur*, ò 'l refran *Quien calla otorga*, que Cervantes reproduheix en sa *Galatea*. Roch Barcia admet en son *Diccioniari*, també com etimologia, lo verb *callere*, que traduheix per *esser insensible*, y afegeix que no's concebeix com separar los verbs *callar*, *encallar* ò *encallecer*. La dita etimologia ha sigut postergada en la dotzena edició del *Diccioniari* de la Academia, pel verb *celare*, *celar*, amagar, *callar*, que es inadmissible com á tal desde 'ls punts de vista fonètic y semassiològic.

Callar, ço es, no parlar ni dar á entendre ab la veu cap cosa, té ademés altra significació en catalá quan s' usa la segona persona del imperatiu, no com á manament, sinó en sentit suspensiu, com en lo següent exemple: «Vés, preguntaho á la Madrona... si no... *calla*; ja hi aniré jo.» (Vidal: *Rosada d' estiu*, pág. 153).

CALLANT Y CALLANTÍVOL son paraules antiquades que's formaren del verb *callar* per medi dels subfixos *-nt* é *-ivus*, respectivament: *calla-r*, *calla-nt*, *calla-nt-iu*. Abdués tenen significació activa: *silenciós*. La darrera prengué la terminació *-ol* sens sufrir alteració en lo significat, ensemps que *atractiu* y *atractívol*, *ombriu* y *ombrívol*. Emplea la primera Eximenis en *Lo terç del Crestia* (fol. 392, col. I), dihent: «Tot fadrj e hom joue deu esser *callant*, e aço per tal que sia requerent e que nos aueu á dir falsies;» la segona's troba en lo fol. 295 retro de la *Suma de collacions*, hont se llegeix: «Axi

matex es necessari lo scrutini *callantiuol* ab diligent medicio car lestudi de la sciencia toll la instancia de la obra, mas la meditacio es cogitacio frequentada o souinejada ab consell.»

La polisemantia ò múltiple significació de *calar* se deu á que es forma comuna de varies paraules procedents de orígens distints.

Se troba escrit *calar*, en comptes de *callar* ò *caylar*, en documents del segle XIII, de lo qual ofereix una prova la Crònica de Jaume 'l Conqueridor, en qual cap. 532, pág. 512 (Biblioteca Catalana), l' autor al donar compte de lo que 's tractá en lo Concili de Lyon, celebrat en 1274, respecte de la projectada expedicio á la Terra Santa, diu entre altres coses: «E sobre aço dix Lapostoli: Or dites uos Nalart de Balari, els altres: e ells *calaren*.»

Calar, en significació d' inclinar, baixar, deriva del verb grech *χαλᾶν* (*chalân*). En lo vol. I, cap. 36, pág. 107 del *Tirant lo Blanch*, se llegeix: Ab una corda lo ligen e *calen* lo en terra.» La *Vulgata*, en lo vers. 25, cap. 9 dels *Actus Apostolorum*, diu lo següent ab referencia á St. Pau: «Accipientes autem eum discipuli nocte, per murum *dimisserunt* eum, submittentes in porta», qual verb *dimisserunt* correspon, en aquest cas, á *χαλᾶσαντες* (*chalassantes*) del text grech y, en catalá, al verb *calar* usat per Eximenis en *Lo terç del Crestia*, fol. 41 retro, qui ab relació á 'n aquest passatge escrigué les següents paraules: «Vet que en damas lo volen pendre e ell se lexa en vna senalla *calar* per lo mur, de nits e fuig per esta manera.»

Com á terme de marina significa *amaynar les veles*, y en aquest sentit se troba usat en lo cap. 59, pág. 93 de la Crònica de Jaume 'l Conqueridor: «Uench lo uent de sobre part de la uela: e al venir del vent cridal comit: *Cala, cala*..... E *calam* nos e tots los altres..... E totes les naus, e les galees e els lenys que eren entorn de nos e en lestol estigueren a *arbre sech*.»

Calar, en significació de *encendre*, s' usa ab l' indispensable complement *foch*, y aixís se diu *calar foch*, ò en impersonal *calarse foch*. En lo comentari al vers primer del cant VI de la *Eneida*, fet pel gramátich Servius Maurus Honoratus, que florí en lo segle IV de la nostra Era, se troba explicada

la etimologia d' aquest verb en los següents térmens: «Los nostres passats donaren lo nom de *cales* á les estaques ò pals que 'ls sirvents portavan tot acompanyant á llurs senyors á la guerra, y d' aquí vé l' haver sigut anomenats *calons*. Los soldats romans tenían la costum de portar ab sí l' estaca ò pal. A n' aquesta li deyan *cala*, com diu Lucilius: «scinde puer *calam ut caleas*, id est, scinde fustes el *fac focum*.» Per hont se veu que 'l verb *caleas*, interpretat per *fac focum*, correspon al catalá *cala foch*. La significació de *calar foch* es incoativa, y per extensió s' aplica á altres accions incipients, mes com reflectives, y aixís se diu vulgarment: calarse á corre, calarse á jaure, calarse les ulleres, etc.

Cal es la tercera persona del singular del present d' indicatiu del verb unipersonal *caldre*, importar, convenir, deure, esser necessari, derivat, segons Diez, de *calere*: «Cell qui es pahoruch lla on no li *cal*, es comparat a ceruo, o a cebra, o a cunill.» (Boeci, llib. 4, prosa 3, pág. 185 de la *Biblioteca Catalana*). Fou en possessió d' aquest verb lo castellá antich; puix en lo vers 230 del *Poema del Cid* se llegeix: «Si el rey me lo quisiere tomar á mí no *minchal*»; y en la esparça 693 de *Santo Domingo de Silos*, de Gonzalo de Berceo: «Çerca de ti los tienes; á ti non te *incala*.» Lo primer, *minchal*, es un compost de tres paraules *me-en (de)-cal*, equivalents al catalá *me 'n cal*, y 'l segon, *incala*, es igual á *en (de)-cala*, ò, en catalá, *en calga*. D. Tomás A. Sánchez, que prengué *incala* per una sola paraula, la traduhí per *parezca, agrade*, essent aixís que, segons lo abans indicat, no *minchal* significa *no me importa*, y *non te incala* equival á *no te importe*.

Cal es forma abreviada, ò contreta, de *casa lo*, y, pera major distinció, sol escriures *ca 'l*, com en lo següent exemple: «La Roseta de *ca 'l* Alzina, desde que se 'n aná lo seu estimat Peret, no feya sinó plorar. (Argullol: *La Guerra*, cap. 14, pág. 62).

Cayll, de *callus*, es forma catalana antiquada, que ha sigut substituhida per *duricia* en general, y per *ull de poll*, lo que 's cría en los peus, com en alemany *Hühnerauge*; però antigament no 's feya tal distinció, segons se despren del següent exemple, pres de les *Vies des saints*: «E estaua de ginolos en oracion tant que *cayls* auia als ginols ayxi con als peus.» (MS. de la B. Nac. de París: Fonds. esp. 44, fol. 106 retro).

Call, de *callis*, camí pregon y estret, s'ha usat en català solament pera caracterisar lo barri dels juheus, anomenántsel *call juych* ò *juhich*, mentres que en castellá serveix pera la denominació de *calle*. Entre 'ls exemples que poden citarse en confirmació de lo primer, se troba en lo fol. 6 del llibre de *Acorts y Bandos*, corresponent als anys 1319 y 20, que 's guarda en l' Arxiu municipal de Barcelona, la següent ordre: «Item que negu batiat que sia estat juheu no gos entrar en lo *call juych*, ne en casa de juheu o de juyga. E qui contra fara, que pach cascuna vegada XX sols o estia XX dies al costell (1).»

DR. JOSEPH BALARI Y JOVANY

(1) *Call* es paraula viva en Catalunya y molt usual, sens referirse als juheus. *Calls de roca*, formats per una roca, n' hi há en moltes parts. A San Miquel Desfay n' hi há un molt conegut y molt anomenat «Lo riu forma un *call* molt estret,» es frase que he sentit dir més de quatre vegades. (*Nota del Traductor*).

PRÍAM ALS PEUS D' AQUILES

Del cant 24 de la Iliada

Mercuri, havent axí parlat, se 'n puja
 vers l' espayós Olimpo; salta en terra
 Príam de lo seu carro, dexa á Idéos
 per guarda dels cavalls y de les mules
 y dret camí se 'n va á l' alberch d' Aquiles
 de Júpter amat, ahont lo troba
 tot concirós. Lluny d' ell seguts estavan
 sos amichs, y sols dos, Automedonte
 y Alcimo, fill de Marts, prop lo servían.
 De menjar acabava ladonchs l' hèroe
 y no estava la taula encara treta.
 Havent entrat, sens ésser vist, s' acosta
 Príam á Aquiles, los genolls li abraça
 y aquelles mans terribles y homicides,
 qui mort li havían tants de fills, li besa.
 Quand pres de gran aturdimient un home
 que havent feta una mort fuig de sa pátria,
 y ja en país estrany cerca refugi
 dintre la casa d' un rich hom, sorpresos
 dexant á quants lo veuhen, tal Aquiles
 restá tot estorat vehent á Príam
 semblant á un deu, y sos companys inmòvils
 també los uns als altres se miravan.

Príam li feu ladonchs aquesta súplica:
 «De lo teu pare fes recort, Aquiles
 igual als deus, ja vell com jo se troba
 sobre 'l terme fatal de la vellesa.
 A l' entorn sos vehins té tal vegada
 qui l' amenaçan y ningú qui 'l puga
 del perill de la mort ja deslliurarlo.
 Mas al manco ell sabent qu' est ple de vida
 se 'n alegra en son cor y espera veure
 totsjorns lo seu car fill tornant de Troya.
 Y jo, ay desdixat, fills valerosos

aquí tenia y ni un tan sols me 'n resta.
 Eran cinquanta los qui pare 'm deyan
 quand d' Acaya los fills aquí arribaren,
 dinou d' un mateix sí, los altres foren
 infantats per mes fombres extrangeres
 en mos palaus. Marts impiadós va durse'n
 la major part. Y l' únich que 'm restava
 Ilion y mon realme per defendre,
 Hèctor, quand per sa pátria combatia,
 tu me l' has mort. Per ell es ma vinguda
 vers les naus dels Aqueus; per rescatarlo
 tresors te duch sens nombre. Tem, Aquiles,
 als deus, y de ton pare fent memoria
 de mi ten pietat. Mes qu' ell encara
 jo so de planyer, que no hi há en la terra
 ningun altre mortal qu' axí patesca
 com jo fins á besar la má del home
 qui ha mort mon fill.»

Axí digué, y Aquiles
 conmogut pe 'l recort de lo seu pare
 casi fins á plorar, la má de Príam
 tocá tot suaument y va apartarlo.
 Y abdós ab llur recort, Príam per Hèctor
 plorant abundantment als peus d' Aquiles,
 y Aquiles per son pare y per Patroclo,
 llurs sanglots per la tenda ressonavan.
 Aquiles lo diví, quand sa greu pena
 esplayada en gemechs hagué sortida
 de son pit y son cors, dextra totduna
 sa cadira, lo vell per la má axeca
 de cap tot blanch, de barba tota blanca,
 y d' ell apiadat axí diguéli:

«Desdixat, certament ha mals sens nombre
 sufert ton cor. Envers les naus aquees
 com has gosat tot sol venir á veure
 l' hom qui t' ha mort tants fills, tan valerosos?
 tu tens en veritat un cor de ferre.
 Mas en exa cadira seu, reposa,
 y encara qu' afligits, dexem les penes
 tancades dintre 'l cor. Gemechs y llágrimes
 als mortals desdixats de res servexen
 en dolor condempnats pe 'ls deus á viure.
 Lliures estan ells solament d' angoxa.

Hi há dues urnes á los peus de Júpiter
 dels presents que 'ns envía totes plenes,
 posá en la una els mals, los bens en l' altre.
 L' hom á qui 'l Deu, senyor del llamp, envía
 sos dons mesclats, aquest tantost se troba
 pres del mal com del bé. Mas qui tristeses
 reb de la urna malastruga, ultratges
 sols troba en son camí. La fam funesta
 lo persegueix sobre la terra fèril
 y errant es lo menyspreu dels deus y els hòmens.
 Axí los Deus de llurs bells dons ompliren
 des que nasqué á Peleu. Ell en riquesa
 y en ditxa á tots los homs aventatjava:
 fou rey dels Mirmidons, y per esposa
 hagué, essent mortal, una deessa;
 mas un deu li ha imposat també una pena,
 no té fills per reynar en son realme.
 Un n' engendrá qu' ha de morir ben prompte,
 qui no 'l pot assistir en sa vellesa,
 car en ton regne 'm trop per la rohina
 teua y de tos infants, lluny de ma patria.
 Qu' eres abans, se 'ns deya, hom de fortuna,
 tant que d' allá del Nort, quant tanca Lèsbos,
 realme de Macar, fins á la Frigia
 y á l' Hellespont sens terme, á ton imperi
 en riquesa y en fills cap igualava.
 Mas quand los immortals t' han duyt la guerra
 sols combats y carnatge hi há en torn d' Ilion.
 Sufreix, á plant sens fí ton cor no donis,
 plorant ton fill de bades t' afligexes,
 no 'l ressuciterás, mas tem encara
 qu' hajas de suportar altra desdixta.»

Príam, semblant á un deu, li va respondre:
 «No m' obliguis á seure, fill de Júpiter,
 mentres mon Hèctor jau sobre la terra
 privat de sepultura; mas tornárme'l
 vulgues aviat perque mos ulls lo vejen.
 Aquests rescats accepta que 'n gran nombre
 t' aportam; y llarch temps pugues gaudirte 'n,
 y adés tornar á ta volguda pátria
 tu qui la llum del sol me dexas veure.»

Aquiles impetuós, mirant á terra,
li digué: «No m' excitis més la ira,
també es ma pensa de donarte Hèctor.
M' ha aparescuda de la part de Júpiter
la meua mare, de Nereu la filla,
y també, Príam, veig, no se m' amaga,
que dels aqueus fins á les naus llaugeres
un deu t' ha conduhit, perque cap home
mortal, ni del jovent ab l' ardidesa,
acostarse á la ost gosat hauria;
que no haguera escapat á l' ull dels guaytes
ni obert los forrellats de nostres portes.
Per ço mon cor en les dolors no vulgues
conmoure més, si vols que te deix viure,
y que humiliat si bé á mos peus te veja,
Príam, no manch als manaments de Júpiter.»
Digué, y el vell lo va obehir tementlo.

MIQUEL V. AMER

TROBALLE D' ARXIU

TROBALLA II.^a

Còdices de Sant Cugat del Vallès, n.º 81, fol. 66 v.^a

Dien quel Diable pensant que si hauia filles de aquelles hauria gendres qui ab ell irien en Infern e per ço pres per muller Iniquitat de la qual hague X. filles.

La primera hague nom Simonia la qual dona per muller als Clergues.

La segona Ypocrisia la qual sposa als Religiosos.

La terça Robaria la qual dona als Cauallers.

La quarta Usura la qual dona als Ciutadans.

La quinta Engan la qual dona als Mercaders.

La seisena Sacrilegi la qual dona als Pagesos per ço com tolen los drets de les dessimes a la Sglesia.

La setena es Fals seruey lo qual dona als seruents per ço com no fan tant bon seruey com porien e deuen fer a llurs Senyors.

La vuytena es Superbia la qual dona a tots los homens uiuents.

La nouena es Luxuria. E la dezena es Auaricia les quals se retench ab si que no les uolgue maridar per ço com les amaua molt: no les uolch maridar per ço que fessen a llur guisa e que fossen comunes á tots los homens del Mond.

TROBALLA III.^a

Id., id., fol. 67.

Los .VII. peccats mortals han lurs sufraganis ho quatre ministres qui tempten los homens en aquest Mond a peccar.

Primo per Superbia Leuiatan segons en Job a .XXXX. Capítols.

Auaricia—Mammona en Sant Matheu a .VI. Capitols.

Luxuria—Almodeus—Tobia á tres Capitols.

Ira—Belzabuch en Sant Luch á XI. Capitols.

Gola—Helfagor—en los psalms de Daudid en sent e sinch Capitols.

Enueia—Baalberit. Judith en Nou Capitols.

Pereza—Asterot in primo Regum a XIIIe Capitols.

Donchs pensats e obrits los ulls iatssessia que molts homens han ulls que nos uehen: E molts han enteniment que no saben entendre: E molts han memoria qui no la saben membrar: E molts han uoluntat los quals no saben amar: E molts han tresor lo qual nol saben emprar: E molts han cauall lo qual nol saben caualcar.

TROBALLA IIII.^a

Id., n.º 59, Cartes blanques.

UN BON EXIMPLI

Un homa temtava vna dona y dixli | que el faria tot so que ella volgues. Dix la dona | possau la ma al foch per vn temps | y ell nou volgue fer. Lavos la dona li dix. Vos noy voleu tenir la ma per vn temps, y voleu que per aquest paquet yo tingua lo quos y lanima tostemps en Infern.

Nenguna quossa pot esser en les persones que sia mes stimada que la Cortesia.

Diu Sant Sixto: La vana paraula es jutge de la vana consciencia.

Diu Senequa: La tua paraula no sia vana mes tostemps en consellar o en amonestar o en quastigar.

Diu Tuli: Tots los mals venen per los reports de les males persones.

Be deu esser pur y net | qui mal daltri a dir se met.

Qui ha por de esser mal dit | deu primer pensar que deu dir.

Mes val satisfer de present | que dexaro en son testament.

Qui fa be y fuig a mal | val al repos celestial.

MANUEL BOFARULL Y SARTÓRIO

BIBLIOGRAFIA

SAN RAIMUNDO DE PEÑAFORT, por el Excmo. Sr. D. Manuel Durán y Bas.—Barcelona, imprenta de los Sucesores de N. Ramírez y C.^a, 1889.

Ab laudable voluntat lo Municipi de Barcelona determiná que fos col·locat lo retrato de Sant Ramon de Penyafort en la Galeria de catalans ilustres, y ab molt seny fou elegit pera compondre y llegir lo panegírich ò discurs biogràfich lo excelentíssim senyor Don Manel Durán y Bas. Gran conexedor de la ciencia del Dret, alta inteligencia capaç d' extendres als detalls científichs y á las contingencias de la vida práctica, y després alçar-se fins als il·luminats cims de la generalisació y presentar als ulls de la multitud literaria una substancial condensació de lo que estudiá; era l' home exprés pera descriure la maravellosa vida del sant personatge á qui bé's pot considerar com la ánima del Estat y de la Iglesia, en una època gloriosíssima de la formació social de Catalunya.

L' il·lustre degá de la facultat de Dret y del Col·legi d' advocats de Barcelona, pinta ab sòbria eloqüència lo curs de aquell estel, de llum sempre placèvola, sortint de sa casa payral aficionat á las lletras, alçant-se fins á la cátedra en la sapientíssima universitat de Bolonya, ahont resplandeix en mitx de aquella congregació de famosos juristas, arribant al zènit ab los cárrechs de Mestre del Sacro Palau, confessor de tan gloriosos penitents com foren lo papa Gregori IX y nostre gran Rey Don Jaume, ab lo encàrrech de compilar las Decretals, còdech que debía servir pera tota la Iglesia, refusant altas prelaturas y fent son ocás, humil, mes resplandent de llum, en la pobre celda de Santa Caterina de Barcelona, visitat y venerat en aquella hora per los dos reys, Jaume de Aragó y Alfons de Castella. Lo senyor Durán se fixa en totas las circunstancias que poden interessar: narra, filosofa, analisa y fins moralisa, com no podíá d'exar de ferho un pensador cristiá parlant d' un dels tractadistas que son considerats com pares de la teología moral; mes ahont lo nostre il·lustre advo-

cat se troba com lo peix á la aygua, es al discórrer sobre la Compilació canònica, obra de Sant Ramon de Penyafort. Lo judici sintètic que fá de dit còdech eclesiàstich, qual llarga vida es la mellor proba de la sua sanitat, enriqueix la intelligencia del lector que *no es del ofici* ab claras y fixas idees, no solament sobre lo contingut en las Decretals, sinó també, ademés, sobre la influencia d' equitat que ha exercit en la legislació general, y de consegüent, podem afegir, sobre las costums de tota la Europa. Lo senyor Durán se fá cárrech dels defectes que 's troban en las Decretals de Sant Ramon, y se ocupa, en particular, de la acusació que se li fá per haver alterat algunas insignificants expressions dels textos primitius, al ser inclosos en la nova Compilació, per motius de claretat gayre bé sempre; ¿mes quí gosará parlar d' aquesta lleugera y justificada renovació de las antigas lleys, en unas circumstancias com las presents en que 's treballa pera extirpar las antigas y fundamentals formas jurídicas de las més importants institucions socials, tractantse á la gent catalana com si fos un llinatge de gitanos?... Y acabam aquestas quantas ratlles, que molts més ne merexeria la monografia del senyor Durán y Bas, recomanant sa lectura á tots aquells, que son molts, que sols de nom conexen al sabi y noble amich y confés del gran Rey Conquistador, igualment estimat per la Iglesia, que 'l venera per sant, que per la pátria, que 'l considera com un dels seus fundadors: qui la llegendesca s' estalviarà la lectura de molts llibres, que ab elegancia, claretat y gran judici condensa admirablement lo respectable patrici barceloní. — JOSEPH TORRAS Y BAGES, PBRE.

LLUYTAS DE LA VIDA.—L' HEREU NORADELL.—Estudi de familia catalana, per Carles Bosch de la Trinxeria.

«La noveleta *L' hereu Noradell*, que tinch lo gust de presentar á mos lectors, no es més qu' un ensaig, un estudi senzill de costums, (mores) de caràcters, hont he volgut probar de dissecar un xich lo cor humá. No sé si ho hauré fet bé; 'l lector ho dirá.»

Aquexa modesta recomanació que preceheix á la obra del senyor Bosch de la Trinxeria, faria simpàtic l' autor si ja no

fós una de les personalitats literaries més estimables de Catalunya; y resumeix en curtes lletres lo fons psicològich y moral de la seva novela.

Serveix de pròlech al llibre una disertació sobre la novela catalana, medint ab un just criteri y ab un enlayrat sentiment pàtri y artístich, lo qu' ha estat fins ara, y lo que, si á Deu plau, ha d' arribar á ésser.

Diu que en la crítica del seu derrer llibre, *Plà y montanya*, lo senyor Poch de Negre li dona de consell, que *fassi una grossa volada; que emprenga la gran novela...* y estimant lo generós desitj del distingit escriptor, y ensemps sentint lo *grave compromís* que 's tirava á sobre; siga com vulga, del esforços que no li manca, y del amor á la pàtria y á les lletres, n' ha tret galant florida, aquest ram de flors de l' Empordá, de que 'ns n' ha fet á tots present, ab *L' hereu Noradell*.

Mentres anavam llegint y girant planes, novela enllá, passejant ab l' autor pe 'ls poblets y masíes, que 'l vent dels Pirineus refresca y anima, no 'ns passava lo 'que cent voltes hem experimentat pe 'ls camins imaginaris de les noveles. Lo cor no hi rebía batzegada; l' alè no se 'ns perdía esperant frisosament l' altre capítol, y la gent que 'l llibre 'ns anava fent conèixer, portavan la filiació de casa nostra, y sense cap esforços per conèxels, un hom semblava que 'ls tenia tractats de tota la vida. Los faltava l' ayre novelesch dels *personatges*; la factura amanerada del sentiment humá *extra*; lo resplendor sobrenatural de vicis ò virtuts olímpiques; y un cansoner lirisme, en les sues rahons... porque com aquexos personatges son d' aprop de Figueres, no més enrahonan en *clar y catalá*. En cambi, corrent lo llibre, per un llenguatge senzill y digne, ben propi de tota llarga narració, 'ns porta á descripcions ben naturals y devegades ben poètiques dels quadros de la vida de la naturalesa, y de la vida de aquexes cases payrals: que com la de Noradell, y com tantes que 'n conexem nosaltres, enclouhían, d' abans, la vida de moltes altres families; que d' ells rebían com tany tendres d' una revinguda soca, la regor amorosa que 'ls dava la subsistencia y la dignitat. Així era d' abans; puix ara, l' aygat de llibertats *espanyoles* que tot ho ha amarat á Catalunya, tot llensant á perdre los nostres seculars patrimonis, lleva als treballadors les eynes de les

mans y 'ls acorriola cap á les terres deshabitades, que per altres fins més cristians y dignes, regalá 'l gran almirall al que era estat, ò representá ésser, lo nostre derrer rey.

Aqueix estat de coses en la pátria, posa en son lloch l' argument que vesteix ab trajos ben bé nostres l' autor de *L' hereu Noradell*. Quan los grans del Urgell y la plana de Vich, no pagan lo treball de fangarlos: quan los pobles ahir tan richs de la costa, han de girar l' esquena al mar ab les llágrimes als ulls; quan les fábriques á tot arreu axecades com palaus de nostra grandesa, de una á una van plegant la sua alegre ramor; també en los cellers de Tarragona y de l' Empordá, les botes s' han d' ressecar y cruxir de pena. Per sagellar tanta ruhina comparagué la malura de les vinyes, que tirá per portes tants culliters.

En aquexa rebogada ensopeguem la familia dels Noradells, que de rica, felís y poderosa, la fortuna la capbussá ab quatre dies. A les causes de la decadencia general, que dexem apuntades, s' hi afegexen los erros de l' hereu rich, que per complaure 'ls impulsos generosos de son amor pátri, primer, y després de la seva vanitat, se dexa anar en lo torrent escumós de la política, y de la vida de la Cort. Quan fou perdut, fou reconegut; y encara qu' al capdevall de la historia vegi altre colp son nom y sa casa rescabalar-se casi d' una manera providencial, la lliissó ha sigut terrible, y lo llibre resulta de molt profitosa ensenyansa per la gent de sa casa que estiman la seva familia y la seva hisenda.

Encara que no siga nou l' argument, y no hagi buscat lo autor en l' interès dramátich l' efecte de la seva obra, despertada en lo cor corrent de simpatía envers ses primeres figures á les que 's desitja una nova ventura, com la que posa terme á la seva historia.

En la nostra particular manera de pensar y de sentir, pot ser no resultan prou motivats lo cambi de caràcter y la precipitada cayguda del hereu Noradell. Pot ser en alguna de les exposicions de caràcters y situacions, s' hi rebaxa un xich l' estil... mes sense pudé, y encara que axís siga; que no per semblarho á un, ha de ser dogma acadèmich, pensem que 'l senyor Bosch de la Trinxeria ha afegit una bona novela á la literatura catalana. — MARTÍ GENÍS

CRÓNICA

LA FESTA DELS JOCHS FLORALS

Lo diumenge, día 5 de Maig, se celebrá la festa dels Jochs Florals, que fa trenta un any es la expressió dels sentiments que nían en lo cor de Catalunya desde que s' ha dexondit del ensopiment á que l' havían portada los mals ayres ponentins.

La sala de contractacions de Llotja era plena de gom á gom. Adornada com de costum ab palmes, escuts y banderes, respirava festa per sos quatre costats, fent contrast tant sols les targes ab los noms dels poetes y artistes morts durant l' any y de la bandera endolada ab les dues paraules *Lleys civils*, que també han baxat á la tomba.

Ocupada la presidencia, á la dreta, per lo Sr. Rius y Taullet, y á la esquerra, per lo Excm. Sr. Bisbe de Barcelona y lo Consistori, doná lo primer per comensat l' acte, llegint acte seguit lo Sr. Blanch lo magnífich discurs de D. Angel Guimerá, verdader crit de protesta de la pátria oprimida, quals sublimes y valentíssimes frases eran rebudes ab ovació delirant per la sala entera.

Tot seguit acabats los prolongadíssims aplaudiments y caluroses manifestacions que á aquell se feren, doná lectura lo secretari don Bonaventura Bassegoda de la corresponent memoria y fallo del Jurat, la que 's feu merexedora d' un nutrit y entussiasta aplaudiment.

Passant després á obrir los plechs dels autors premiats, resultá guanyador de la Flor natural don Jascinto Torres y Reyetó qui, acompanyat pe 'ls mantenedors don Joan Permanyer y don Fidel de Sagarmínaga, aná á ferne ofrena á donya María Assumpta Sabé de Brossa, que fou acompanyada al

trono en mitx d' un gran entussiasme y declarada Reyna de la festa.

Després de la lectura de la poesia que 's titulava *Joguina*, per lo senyor Verdaguer y Callís, s' obriren los plechs del primer y segon accèssits resultant haverlos guanyat respectivament los Srs. don Ramon Masifern y don Ferrán Agulló y Vidal ab les poesies *Recort* y *Lo Fester*.

La Englantina d' or la obtingué lo senyor Agulló y Vidal per sa composició *Lletra* que llegí lo Sr. Blanch y Piera.

Los accèssits foren concedits als autors de *Lo desertor* y *Lo abet del penjat*, don Francesch Ubach y Vinyeta y don Agustí Valls y Vicens respectivament.

Los accèssits á la Viola d' or y argent, que no 's concedí, s' otorgaren lo primer á la poesia *La primera comunió* de don Agustí Valls y Vicens, llegida per lo Sr. Verdaguer y Callís y lo segon á *La Tria*, d' autor desconegut.

Guanyá 'l premi del Excm. senyor Bisbe de Barcelona, don Manel Ribot y Serra ab sa composició *La coronació de la Mare de Deu de la Mercè* que llegí ell mateix, resultant també d' ell lo accèssit consignat al tema.

Lo de la Excm. Diputació de Girona resultá de don Joaquím Riera y Bertrán per sa composició *La lla Sió*; y 'l de la Excm. Diputació de Lleyda, de don Francesch Ubach y Vinyeta per la titulada *Lo rey sabí*.

A la memoria *Notes arquitectòniques sobre les esglésies de Sant Pere de Tarrasa* se li conferí lo premi de la «Associació Catalanista d' Excursions científicas,» sent son autor don Joseph Puig y Cadafalch. Guanyá lo ofert per don Justí Pepratz, Mossen Joseph Bonafont, «Lo pastorellet de la Vall d' Arles» ab sa obra *Lo Rosselló á sas germanas Valencia, Catalunya y Mallorca*; lo primer accèssit lo guanyá la distingida poetissa donya Dolors Moncerdá de Maciá ab sa composició *Episodi de la historia del Rosselló*.

Lo premi ofert per un catalanista á la mellor poesia humorística la obtingué don Joan Pons y Massaveu ab la titulada *A Maria Antonia*, siguent d' ell també lo accèssit per *Lo toch de penediment*. La medalla d' or oferta per la societat «Euskalería» la guanyá don Terenci Thos y Codina ab ses *Coples arromansades*.

Seguidament lo mantenedor don Isidro Reventós llegí un brillantíssim discurs de gracies, ab lo quin se doná per acabada la festa.

Tant aquest discurs com les poesíes llegides foren rebudes ab unánims aplaudiments.

Tingué lloch diumenge día 12 de Maig, en lo saló del Palau de Belles Arts de Barcelona, elegantment decorat, la repartició de premis als autors llorejats en lo Certámen catalanista de la Joventut Catòlica de la matexa ciutat.

Presidí l' acte lo senyor Bisbe de la Diòcesis que tenia á son costat al Excm. senyor Gobernador civil y al regidor senyor Soler y Catalá.

Oberta la sessió por lo senyor Bisbe, llegiren dos discursos los senyors Nogués y Taulet y don Francisco Muns, presidents respectivament de la Academia y de la Secció catalanista.

Llegí tot seguit lo secretari, don Narcís Puig de la Bellacasa, la memoria de reglament, procedint á obrir los plechs que contenían los noms dels autors premiats.

Resultá ésser guanyador de la Flor natural per la composició intitulada *Les dues palmeres*, don Sebastiá Trullol y Plana, que 'n feu ofrena á la bella senyoreta donya Assumpta Bobadilla, duquesa de Solferino, la que fou proclamada Reyna de la festa y passá á ocupar lo sitial preparat, entre atornadors aplausos. Los altres tres premis ordinaris los guanyaren les senyores donya Antonia Gili y Güell y donya Consol Valls y Riera y 'l senyor don Sebastiá Trullol y Plana.

Resultaren distingits, també, ab altres premis lo mateix senyor Trullol, don Ramon Comas, don Jaume Pomar, don Joan Manel Casademunt y don Pere Cots, y ab accèssit donya Victoria Peña d' Amer y 'ls senyors don Ramón Masifern, don Miquel Garriga, don Joseph Mirabet, don Joan Baró, don Angel Ribot y Serra y don Joseph Parés y Tort.

Lo premi del Jurat se 'l endugué don Sebastiá Trullol y Plana ab sa poesia patriòtica *Lo Còdich Civil*, que fou rebuda ab frenètics aplausos per la concurrencia que obligaren á repetir sa lectura.

Fou encarregat del discurs de gracies lo distingit juriscònsult don Joseph Maria Borrell, que complí sa tasca d' una manera brillant, arrencant de la concurrència ab sos patriòtics, oportuns y caldejats conceptes llarchs y nutrits aplaudiments.

Numerosa y escullida concurrència omplí los salons de la «Lliga de Catalunya» lo dijous, 16 de Maig, ab motiu de la conferència que hi doná don Fidel de Sagarmínaga, una de les primeres figures del moviment regionalista basch.

Lo tema de la conferència fou «Les institucions forals de Bizcaya y ses relacions ab lo regionalisme.»

Feu una ressenya històrica de les institucions forals de aquell país ab gran munió de datos, los que, exposats ab la claretat y senzillès que ho feu lo conferenciant, li valgueren repetides salves d' aplausos.

Un dels darrers acorts presos per la «Lliga» merexerá sens dupte un aplauso general. Havent lo Excm. Sr. Bisbe de Vich invitat á la Directiva de dita Societat á pendre part en l'obra de la restauració del Monastir de Ripoll; per unanimitat, la esmentada Junta ha acordat pendre á son compte la construcció de la sepultura ò panteó en que haurán de col·locarse les cendres dels Comtes soberans de Catalunya.

La societat Artística-Arqueològica de esta ciutat publica un gran Album de la secció arqueològica de la Exposició Universal. Al text, qual redacció ha sigut encomanada al senyor Puiggari, acompanyará una numerosa y triada colecció de lámínes en fototipia, de manera que no sols quedará un recort perenne de tan notable Exposició retrospectiva, sinó que será aquest un llibre d' estudi y de consulta per los molts y notables exemplars que 's reproduhexen ab admirable exactitut y riquesa de detalls.

A Vich s' està organisant un Museo arqueològich diocessà que, per disposició del actual Prelat de aquella diòcessis, se instala en les andanes de damunt del claustre de la Catedral, al costat mateix de la Biblioteca pública. Allí's custodiarán degudament les preçioses taules bizantines que cridaren tant la atenció dels intel·ligents en la Exposició.

Molt prompte se constituirá á Vich una associació catalanista, fruyt del entussiasme que regná en aquella població lo día de la reunió organizada ab objecte de protestar del nou Còdich civil del senyor Alonso Martínez.

Aquesta patriòtica associació s' anomenará «Lliga Catalanista de Vich y sa comarca.»

Molt nos plau donar á nostres llegidors tan agradable notícia y no duptem un moment en assegurar que la agrupació dels valiosos elements de Vich, desenganyats ja de totes les farses polítiques, donará grans resultats á la causa de la pàtria.

Nos en felicitem y felicitem als iniciadors.

També en lo poble de Ullá se treballa activament pera fundar un Centre catalanista.

Per fi tots los pobles de Catalunya van comprenent la necessitat que hi há de que s' ajuntin tots los bons elements pera anar formant de mica en mica la gran creuhada catalanista, regeneradora dels interesos pátris.

Ho celebrem.

Devem donar compte á nostres lectors d' una bona troballa feta fóra d' Espanya. Se tracta de tots los papers particulars que pertenesquen al distingit catalá y eminent viatjer D. Domingo Badía y Leblich, conegut millor per lo nom de «Ali-Bey-el-Abassi.»

En una casa de les immediacions de París, avuy habitada per un descendent del celebrat viatjer, se trobaren los documents relatius á ses expedicions asiàtiques y africanes y sa correspondencia oficial y particular ab Godoy, lo general Castaños y 'l cònsul Salmón. Mercè als oficis de nostre bon

amich D. Eduart Toda, aquestos importants papers han sigut enviats á Espanya, y es molt fácil que dintre de poch vagin á ser custodiats á un Museu catalá.

Ha anat seguint enèrgica y decidida la protesta contra 'l Còdich civil. Tots los recons de Catalunya, agrupantse en les capitals de les comarques fixades per la naturalesa y la historia, s' han reunit en animadíssims aplechs, ahont clar y catalá tothom ha demostrat son amor á nostres seculars lleys civils. Canet de Mar, La Bisbal, Urgell, Olot y últimament Sant Cugat del Vallès y 'l Bruch, han enviat á Madrid llurs missatjes, expressió verdadera de lo que vol nostre poble.

A Madrid han buscat la fórmula pera arreglar l' article 15, mes aquesta posa no més que un bálсам á la llaça, mes no la cura; per axò s' anuncien nous aplechs com en Molins de Rey y Ripoll.

Pera que 's vegi com les idees regionalistes van obrintse pas en tots los antichs reyalmes d' Espanya, traduhim alguns trossos del dictámen que l' il·lustre Col·legi d' Advocats de Pamplona ha tramès á la Diputació provincial de Navarra, redactat pé 'l docte escriptor regionalista D. Arthur Campion:

«Axís, per les disposicions que acabem d' analisar, ha de arribar un día en que ha de saltar á trossos l' actual organisme del Dret navarro; día que veurá en nostra provincia un sens fi de naturals que, per nova *capitis diminutio*, haurán perdut (sense donarsen compte en molts cassos y contra voluntat sempre), sa capacitat jurídica navarra, y dintre de les families, sia per motiu de vehinat, de naxement y de matrimoni, fills y cònjuges somesos á l'legislacions diferentes y en varis punts antitètiques, succehint lo mateix en l' ordre dels bens y de la propietat. Axís caurèm de plè en un estat caòtich més imperfecte y complicat que 'l de la ley de rasses, perque será l' estat de les l'legislacions individuals, com tots los conflictes y qüestions que necessariament ha d' organisar aquesta Babel jurídica, sábiament organizada pe 'l l'legislador, sens dubte pera que, comparant la confusió en que 'ns agitarèm ab la regularitat de les relacions jurídiques que 's confia

ha de produhir lo Còdich civil (lo quin ha procurat cuydado-sament evitar en los territoris á que desseguida ha d' aplicar-se, les complicacions que en les provincies aforades surgiran indefectiblement), demanin aquestes matexes, en un instant de desesperació ò de fástich, que se les subjecti á la servitut de legislació comú.»

«Nostra legislació queda condempnada á la immobilitat més absoluta, donchs desapareix de la categoria de les fonts de Dret la costum, en contra de la tradició jurídica inmemorial de Navarra, única portella per ahont tal vegada podria ab lo transcurs del temps sustrèures nostra personalitat jurídica á les trabes que paralisan ò dificultan tots sos moviments.»

«Nostra legislació indígena va á passar per un valent període de crisi; la influencia, directa unes vegades é indirecta altres, del Còdich, posará en tela de judici la observancia y alcans de nostres més importants institucions privatives.

La composició dels tribunals de Justícia, *totalment agena á qualsevol consideració regionalista*, y la educació jurídica de sos dignes membres verificada baix lo criteri exclusiu de la legislació comú, serán causa de que 'ls conflictes entre les legislacions especials y 'l Còdich civil, se resolguin, la major part de les vegades, sinó totes, á favor d'aquest. Los conflictes, com se desprén de quant ve exposat, serán numerosos, y entre ells, además dels moltíssims que hem anotat ja, podem comptarhi 'ls que originarán les disposicions del Còdich relatives á la major edat, calitat dels fills naturals, regonexement y llegitimació dels matexos, y consell de família, organíssim novíssim, copiat com moltes altres institucions, dels Còdichs estrangers y destinat á arrencar d' arrel nostra tutela y curadoria tradicionals.

Les lleys civils son les més importants de totes, ja que d' elles depen cap y á la fi l' estat social d' un poble; molt de gran y de bó ha perdut Navarra en lo que va de sigle, però gracies á les lleys civils conserva son ser propi y naturalesa castissa. Ara la destralt igualataria amenaça caure sobre la arrel matexa del arbre, y aviat l' arbre anirà á terra

à no ser que un viril esfors logrés, á que no s' apliqui á Navarra per cap estil lo Còdich, ò que 's modifiquin convenientment los articles referits y altres merexedors d' oportuna reforma, los quals no quedarán amagats á la ilustració de les persones obligades á reclamar respectuosa y fermament, en nom d' un poble que no vol dexar de ser lo que ha sigut.»

Ab una animació extraordinaria 's celebrá 'l diumenge passat en lo Palau de Ciències la solemne sessió de la Academia de Jurisprudencia destinada á honrar als defensors del Dret Catalá en lo Senat y Congrès.

Fou oberta la sessió á dos quarts de cinch de la tarde. Ocupava la Presidencia 'l senyor Bisbe de la Diòcessis, tinent á sos costats á don Joan Coll y Pujol, President efectiu de la corporació y á don Manel Durán y Bas, don Joseph Vilaseca y Mogas y don Joan Maluquer y Viladot (en representació dels Senadors y Diputats á qui 's dedicá l' acte), á don Eduart Maluquer (President de la Diputació Provincial), á don Juliá Casaña (Rector de la Universitat), á don Pere Moles (Delegat de la Diputació Provincial de Lleyda), á don Marián Fuster (Tinent d' Alcalde del Ajuntament de Barcelona), al senyor Fatjó (Representant del Col·legi d' Advocats) y á don Joaquím Casades (Secretari de la Academia).

La concurrencia era inmensa y lluhidíssima, vestint d' etiqueta moltes senyoretes y quasi tots los acadèmichs.

Comensá l' acte donantse lectura á les comunicacions rebudes y adhesions al acte que foren moltes en número, contantshi entre elles les dels altres Senadors y Diputats ausents que també estavan compresos en l' obsequi y les de tots los Bisbes de Catalunya además del de Menorca. Se distingí per lo calorós de son aplauso á la defensa del Dret patri la comunicació del Ilm. Bisbe de Vich. Posteriorment s' ha rebut també l' adhesió dels Col·legis d' Advocats de Cervera y Bilbao.

Y passá tot seguit á ocupar la tribuna lo distingit acadèmich, don Joan Permanyer, qui llegí un rasonadíssim discurs destinat á explicar la transcendència del acta que s' estava realisant.

Usaren després de la paraula lo senyor don Alvar M. Camin, lo senyor Vilaregut, qui llegí lo discurs de don Melcior Ferrer, lor diputats senyor Maluquer y Viladot y Vilaseca y lo senador don Manel Duran y Bas.

Resumí en breus paraules lo president de la Academia, don Joan Coll y Pujol, després de lo que s' acordá trasmetre á la Reyna Regent un telégrama de gracies per sa intersecció en favor de la llegislació catalana.

Tot seguit dirigí sa paraula á la reunió lo senyor Bisbe de la diòcesis y s' axecá la sessió.

Al terminar l' acte, varis acadèmichs se retiraren al restaurant Martín, ahont obsequiaren ab un banquet als Senadors y diputats catalans que prengueren part á la discussió del Còdich.

N. B. Continuem en aquest número la publicació del còdex *La fi del Comte d' Urgell*, que havíam interromput ab la esperança de poderlo completar en vista de les còpies de París; resultant aquelles molt deficientes, segons sembla, terminarem la impressió començada, com desitjan molts dels nostres lectors.

Per l' excés de materia, hem hagut de suprimir un plech de folletí en lo present quadern que 'n conté quatre de Revista.

SUMARI DEL QUADERN VI.—JUNY DE 1889

I. LA CIUTADANIA CATALANA Y LO CÒDICH CASTELLÁ.	<i>Ramón de Abadal.</i>
II. MONOGRAFÍA DE L' ANTIGUA BÉTULO.	<i>Gayetà Soler.</i>
III. ESTUDI ETIMOLÓGICH Y COMPARATIU.	<i>Joseph Balari.</i>
IV. PRÍAM ALS PEUS D' AQUILES (poesia).. . . .	<i>Miquel V. Amer.</i>
V. TROBALLE D' ARXIU.	<i>M. Bofarull Sartório</i>
VI. BIBLIOGRAFÍA.	
VII. CRÓNICA.	

Biblioteca de la REVISTA CATALANA: LA FÍ DEL COMTE DE URGELL (anónim del segle xv).

Estampa de Fidel Giró, carrer de les Corts Catalanes, 212 bis.